

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Konceptualne metafore u novinskim kolumnama (na izabranim primjerima)

Završni magistarski rad

Student: Belmin Šabić

Mentor: prof. dr. Ismail Palić

Sarajevo, 2019.

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Belmin Šabić

Indeks br. 2639/2017, redovni student

Konceptualne metafore u novinskim kolumnama (na izabranim primjerima)

Završni magistarski rad

Predmet: Semantika

Mentor: prof. dr. Ismail Palić

Sarajevo, 2019.

Sadržaj:

1. Uvod	1
I. Teorijski pristup	3
2. Konceptualna metafora	4
3. Neuralna teorija	8
II. Istraživanje	10
4. Cilj istraživanja	11
4.1. Metoda istraživanja	11
5. Konceptualne metafore u novinskim kolumnama	12
5.1. Konceptualna metafora LJUDI SU ŽIVOTINJE	12
5.2. Konceptualne metafore ŽIVOT JE POZORIŠTE i SVIJET JE POZORNICA	23
5.3. Konceptualne metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE i SMRT JE ODLAZAK	31
5.4. Konceptualne metafore LJUDI SU BILJKE i SMRT JE KOSAC	38
6. Zaključak	43
7. Internetski izvori	45
8. Literatura	46

1. Uvod

Kognitivnolingvistički pristup izučavanju konceptualne metafore jedna je od najplodnijih metoda u modernom dobu. Teorija konceptualne metafore koju su razvili George Lakoff i Mark Johnson u sada već slavnoj knjizi *Metaphores We Live By* naišla je na veliki odziv od lingvista iz cijelog svijeta. Iako je osporavana, kako u početku, tako i danas, uspjela je preživjeti i razviti se u radovima spomenutih autora, ali i brojnih drugih.

Ovaj rad, nadam se, bit će skromni doprinos razvoju i širenju teorije konceptualne metafore. Iako raspolazem radom čiji je obim relativno ograničen, ipak ću pokušati obuhvatiti najveći broj konceptualnih metafora pronađenih u korpusu. Svjestan ograničenja istraživanja ovog formata, kao i svojih vlastitih mogućnosti, pokušat ću predočiti svoje shvatanje teorije konceptualne metafore na temelju raznolike literature. Onda ću, u glavnom dijelu rada, istražiti korpus služeći se diskurzivnom metodom, a potom analizirati građu koristeći se uputama iz važeće i mjerodavne literature.

Osim što je ovakvo bavljenje metaforom unutar kognitivne lingvistike danas popularno i produktivno, bilo je i drugih razloga zbog kojih sam odabrao ovu temu. Naime čitajući građu prije nego što sam i znao za teoriju konceptualne metafore, shvatio sam da bi kolumne bile zanimljiv i plodan materijal za proučavanje metafore uopće. Posebno sam se počeo zanimati za takvo proučavanje nakon što sam se upoznao sa spomenutom teorijom. Tako je nastala ideja za ovaj rad.

Korpus koji sam odabrao sastoji se iz 124 dostupne kolumne autora Samedina Kadića na onlajn izdanju časopisa „Stav“. Te kolumne potrebno je iščitati i u njima tražiti potencijalne metaforičke izraze. Te je izraze poslije izdvajanja iz tekstova kolumni potrebno analizirati, a onda, prema tome na koju metaforu upućuju, sortirati u posebne grupe.

Ovaj će rad pokušati pokazati koliko često i na koji način se upotrebljavaju metaforički izrazi. Nadalje, cilj je pokazati i frekventnost upotrebe ovih izraza. Time ćemo dokazati, barem pokušati, da je veliki dio ljudskog jezika u svojoj osnovi metaforičan, kao i to da je konceptualna metafora uveliko konvencionalizirana u jeziku. Kolumna je, smatram, veoma pogodna za takvo dokazivanje zbog svoje sinkretičke forme, jer ujedinjuje novinarsko-publicistički, književni, razgovorni, a veoma često i naučni stil. To bi, stoga, trebalo omogućiti izvođenje zaključaka koji su relevantni i naučno prihvatljivi.

Ovaj bi rad mogao biti koristan svima koji se bave ili imaju namjeru baviti se metaforom. Zavisno od uspješnosti mog analiziranja, predočavanja, povezivanja teorije i pronađenih korpusnih podataka, ovaj bi rad mogao poslužiti kao pristojan uvod u istraživanje nekome ko ima namjeru baviti se konceptualnom metaforom.

I. Teorijski pristup

2. Konceptualna metafora

Metafora je majstorski trop, rekao je Aristotel, jer da bi neko stvorio metaforu, mora uočiti sličnosti između raznorodnih pojava i stvari. Sve do danas metafora ima posebno mjesto u poetskom diskursu gdje i dalje predstavlja jedno od osnovnih poetskih sredstava. Učenje putem sličnosti psihologiji je poznat način na koji uče djeca, ali i odrasli. Uočavanje sličnosti čovjeku omogućava stvaranje kategorija, a kategoriziranje stvari koje ga okružuju predstavlja osnovu za sticanje iskustva. Kategorizacija je jedan od osnovnih kognitivnih modela.

Za razliku od tradicionalnog poimanja kategorizacije, kognitivna lingvistika o njoj raspravlja kao o pojavi koja nije kriterijska. „This means that it is not an „all-or-nothing“ affair. Instead, human categories often appear to be **fuzzy** in nature, with some members of a category appearing to be more central and others more peripheral“ (Evans i Green 2006: 28–29). Koristeći se slikama šolja (engl. cup), autori objašnjavaju pojam *porodične sličnosti*. Iako su neke šolje reprezentativniji primjerci kategorije ŠOLJA, svaka pojedina šolja liči na barem jednu pojedinu šolju, mada dvije šolje ne moraju uopće ličiti jedna na drugu. Drugim riječima, dovoljno je da šolja ima barem jedno interakcijsko svojstvo šolje da bi je neko smjestio u kategoriju ŠOLJA. Ovakvo poimanje kategorije naglašava ulogu interakcije čovjeka i svega što ga okružuje, insistirajući na tome da se kategorizacija ponajviše oslanja na ona svojstva predmeta koja proizlaze iz čovjekovog iskustva sa okolinom – predmetima, pojavama i idejama u njoj.

Iako postoji uobičajena zabluda da je upotreba metafore „zaobilaženje istine“, „iskrivljen, zamagljen govor“ i da metafora u poetskom jeziku služi samo radi igre, to nije tako. Metafora se od najstarijih dana posmatra kao način na koji ljudi shvataju i opisuju pojave koje bježe običnom jeziku, što se problematizira u okrilju *hipoteze neizrecivosti* (Gibbs 1994: 124). Ona proizlazi iz čovjekove potrebe da izrazi nešto toliko specifično da obični, „nemetaforički“ jezik jednostavno nije adekvatan. Metafora je sinkretička figura koja nije samo puko poređenje dviju nesrodnih stvari, već ona ujedinjuje postojeća znanja i pretpostavke o stvarima koje se porede istovremeno proizvodeći sasvim novo znanje. Nadalje, metafora ne prenosi samo neku informaciju, već otkriva i spoznajni proces kojim se došlo do informacije, nužno prenoseći i brojna konotativna značenja, ali i naglašava značaj ljudskog iskustva u spoznajnom procesu. Ovakvo shvatanje metafore obuhvaćeno je *hipotezom kompaktnosti* i *hipotezom živo(tno)sti* (Gibbs 1994: 125).

Definirajući metaforu u knjizi *Introducing Metaphor*, Knowles i Moon (2006: 4) govore o uobičajenoj podjeli metafore na *kreativnu* i *konvencionalnu* metaforu. Prva se tiče prvenstveno jezika književnosti, a označava figurativan govor kojim umjetnik stvara novu ideju ili osjećajnost u specifičnom kontekstu. One od recipijenta često zahtijevaju poseban angažman da bi bile „dekodirane“, a značenje koje nose vezano je prvenstveno za uži kontekst djela. To znači da što je metafora kreativnija, to je kontekst koji je omogućava uži, odnosno poznatiji užem krugu ljudi (npr. čitaocima djela). Na drugom kraju, u najširem mogućem kontekstu nalazi se konvencionalna metafora. Ona zahtijeva nikakav ili minimalan angažman da bi bila shvaćena upravo zbog širine konteksta koji je omogućava, tj. zbog toga što je kontekst u kojem ona nastaje (i koji istovremeno određuje) poznat širem krugu ljudi. „These are metaphorical usages which are found again and again to refer to a particular thing“ (Knowles i Moon 2006: 4). Dalje, one su „institutionalised as part of the language. Much of the time we hardly notice them at all, and do not think of them as metaphorical when we use or encounter them“ (Knowles i Moon 2006: 5). Ovakvi su metaforički izrazi predmet proučavanja ovog rada, jer oni odražavaju konceptualnu metaforu na jezičkom nivou.

Konceptualna metafora starija je od začetka rasprave o njoj u radovima G. Lakoffa, M. Johnsona, M. Turnera i ostalih. Promišljanja o metaforičnosti jezika moguće je pronaći već u romantizmu,¹ kada se zastupa ideja o metaforičnosti kao osnovici jezika. Njen utjecaj moguće je osjetiti čak i u teoriji *jezičke relativnosti* ili *Sapir–Whorfovoj hipotezi*. Ipak izučavanje konceptualne metafore u kognitivnolingvističkom smislu počinje tek s pojavom knjige *Metaphores We Live By* 1980.

Nas prvenstveno zanima teorija konceptualne metafore unutar kognitivne lingvistike. Kao što je već naznačeno, o konceptualnoj se metafori kao pojmu počelo govoriti tek poslije objavljivanja knjige *Metaphores We Live By* autora Georga Lakoffa i Marka Johnsona 1980. godine. Ta je knjiga ponudila nov i značajno drugačiji pogled na proučavanje značenja u lingvistici, ali i u psihologiji. Šta je tačno bilo drugačije?

Već u Predgovoru knjige autori su objasnili da se njihovo bavljenje značenjem temelji na pretpostavci da je jezik u svojoj osnovi metaforičan, pa time odbacuju dotadašnje definiranje metaforičnosti kao rubnog jezičkog fenomena. Za njih nije svaka metafora samo „otklon od uobičajene upotrebe jezika“, naprotiv, neke su metafore toliko konvencionalizirane i

¹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40344>, posjećeno 16. 9. 2019.

automatizirane u upotrebi da je njihovu sistematičnost potrebno objasniti na kognitivnom nivou. Radi se tu o modelima prema kojima ljudi nesvjesno sistematiziraju svoja znanja i iskustva o svijetu. Upravo takvi modeli, *idealizirani kognitivni model(i)* (ICM), kako ih Lakoff naziva u knjizi *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, složeni su geštalti koji organiziraju naše znanje o svijetu. Ovi modeli, dakle, nastaju iz čovjekovog iskustva i njegove interakcije sa svojom okolinom. Posljedica je ovakvih kognitivnih modela postojanje prototipova, predrasuda i stereotipa – iskustvenih znanja koja uvjetuju naše poimanje normalnog i naše očekivanje budućnosti prema mjerilima prošlosti. Drugim riječima, kognitivni modeli omogućavaju generalizaciju, tj. kategorizaciju, „konvencionalizirani način poimanja iskustava na prepojednostavljen način“ (Lakoff 1987: 126).

Svakodnevni izrazi poput „noga stola“, „grlić boce“, „krilo prozora“, „temeljna ideja“, „izgraditi karijeru“ i slični nemaju adekvatne zamjene u jeziku, a riječ je o metaforama. Za ovakve je izraze uobičajen naziv *mrtva metafora*, a njihovo se „mrtvilo“ objašnjava na način da su to nekad bile aktivne metafore, ali su se ustalile u jeziku i izgubile svoju metaforičnost. Ono što je teorija konceptualne metafore osvijestila je to da, osim nes(p)retno iskorištenog pridjeva „mrtve“, ovakvo gledanje na ove izraze propušta razumjeti veoma važnu stvar:

The „dead metaphor“ account misses an important point; namely, that what is deeply entrenched, hardly noticed, and thus effortlessly used is most active in our thought. The metaphores above may be highly conventional and effortlessly used, but this does not mean that they have lost their vigor in thought and that they are dead. On the contrary, they are „alive“ in the most important sense – they govern our thought – they are „metaphores we live by“ (Kövecses 2002: ix).

Kao što to Kövecses primjećuje, „mrtva“ je metafora aktivnija na misaonom nivou u većoj mjeri nego onda dok je još bila relativno inovativna i svježja. To joj omogućava upravo njena konvencionaliziranost, relativna frekventnost i lahkoća upotrebe i razumijevanja. Ovakvi su izrazi najzanimljiviji i najvredniji u istraživanju konceptualne metafore, ponajviše zbog njihove ustaljenosti i ugrađenosti u „obični“ jezik. Njihova ustaljenost otkriva duboku ukorijenjenost u misaone procese, otkrivajući načine na koji ljudi poimaju svijet, prirodu, druge ljude i sebe.

Kada smo ovako predstavili stvari, vrijeme je da definiramo konceptualnu metaforu. Najjednostavnije rečeno, „konceptualna metafora jedan je od kognitivnih procesa

konstruiranja značenja na temelju kojeg povezujemo dvije konceptualne domene: izvornu domenu (engl. *source domain*) i ciljnu domenu (engl. *target domain*)“ (Stanojević 2013: 54). Kada koristimo znanje iz jedne domene da bismo opisali pojavu iz druge, domene koja ima dovoljno razlikovnih obilježja da je poimamo zasebno od izvorne domene, tada govorimo o konceptualnoj metafori. Ovaj proces ne odvija se samo na nivou jezika, on je kognitivni proces, tj. dešava se na nivou uma, a ostvaruje se putem jezičkih izraza.

Za konceptualnu metaforu važno je objasniti nekoliko stvari: izvornu i ciljnu domenu, koncept, profiliranje, preslikavanje, „pretapanje“ (eng. *conflation*) i metonimiju. „Koncept je profilirani dio domene, a domenom se smatra bilo koja struktura u našem umu koja služi kao osnovica za razumijevanje bilo koje druge strukture“ (Stanojević 2013: 73). Izvorna domena je ona s koje se vrši preslikavanje koncepta na ciljnu domenu. Profiliranje je određivanje koncepta, tj. istaknutog dijela neke domene važnog za preslikavanje. Preslikavanje je najlakše opisati kao proces u kom se koncept s izvorne domene projicira na ciljnu domenu. Pretapanje je pojam koji su Lakoff i Johnson razradili u svojoj knjizi *Philosophy in the Flesh* iz 1999. godine, a tiče se načina nastajanja primarnih konceptualnih metafora. O tome će više biti rečeno u sljedećem poglavlju.

Na kraju, ostaje nam metonimija kao nezaobilazna pojava u svakom razmatranju o metafori. Važno je reći da se svi ovi pojmovi tiču konstruiranja značenja. Metonimija, kao i metafora, jezički je, ali i konceptualni model. Metonimija se temelji na uočavanju bliskosti dviju povezanih stvari. Mnoge metafore u svojoj osnovi imaju metonimiju, jer metonimija je često ključna za proces profiliranja. Već smo objasnili profiliranje kao proces odabiranja istaknutog dijela neke domene, a to je profiliranje često metonimijski proces. U izrazima poput „On je lijepo lice“, „Ona je usijana glava“, mi zapravo govorimo o konceptualnim metaforama koje u svojoj osnovi imaju konceptualnu metonimiju. Razmotrimo to na navedenim primjerima.

Za prosječnog je govornika izraz „On je lijepo lice“ lahko odgonetnuti, a koristi se da se izrazi otprilike sljedeće značenje: „On je samo lijep i ništa više.“ Govornik to radi po automatizmu, baš kao što nesvjesno unutar ove metafore osobu poima samo kao dio njenog tijela, tj. kao lice. Upravo tu se nalazi metonimijsko preslikavanje, tj. konceptualna metonimija DIO ZA CJELINU. Lice je sastavni dio tijela, tj. glave. Glava je istaknuti dio tijela, a lice je istaknuti dio glave. Naravno, ni lice ni glava nemaju inherentne osobine istaknutosti, te njihove osobine su interakcijske, tj. proizlaze iz ljudske interakcije s njima. Drugim riječima, zbog činjenice da su u glavi smješteni organi vida, sluha i govora, i da je lice u

međusobnoj komunikaciji okrenuto prema osobi koja govori, glava je u centru pažnje. Zbog toga glavu, a i lice, konceptualiziramo kao istaknuti dio tijela. Lice je koncept, istaknuti dio domene glava, dok je glava istaknuti dio domene tijela, analogno tome, tijelo je istaknuti dio domene ČOVJEK. Ono što je bio cilj konceptualne metonimije „lijepo lice“ jeste sakriti ili zanemariti sve ove nivoe te ljudsku ličnost (kompleksan skup osobina, navika i ponašanja) svesti na jednu osobinu. Potreba za takvim postupkom proizlazi iz konkretne situacije u kojoj je takav postupak bio smislen i neophodan.

Kövecses u svojoj knjizi *Where Metaphores Come From* (2015) insistira na tome da je kontekst izuzetno bitan faktor u konstruiranju značenja, a ne samo u tumačenju. Koristeći se Ritchijevim² primjerima sa *sidrom*, on pokazuje kako jedan te isti izraz unutar dva različita konteksta može imati dva različita značenja (2015: 7). Naime, zamislimo situaciju u kojoj jedan prijatelj pohvali drugog prijatelja kako sada izgleda puno sretniji, kako je prije bio odsječen i lahko ometen, a sad je čvrsto na zemlji i smiren, na što mu drugi prijatelj odgovori: „Moja žena je sidro.“ S druge strane, zamislimo drugu situaciju u kojoj jedan prijatelj primijeti na drugome kako je sada postao dosadan, kako je prije žudio za novim iskustvima, a da mu je žeđ za životom sada ugašena, na što mu ovaj odgovori: „Moja žena je sidro.“ Značenje koje ovaj izraz proizvodi u ovom kontekstu bitno se razlikuje od značenja iz prethodno opisanog konteksta. Prema teoriji povezanosti (*connectivity theory*) koju Ritchie predlaže, jezičkom izrazu ne prethodi konceptualna metafora, već različita značenja proizvodi isključivo kontekst koji aktivira veze između pojmova žena i sidro. Kövecses pak sugerira da u većini slučajeva jezičkim metaforama prethode konceptualne metafore. To se dokazuje time što drugi prijatelj, dajući ovakav odgovor, računa na to da njegov prijatelj poznaje koncepte života, ljudskih odnosa i emocionalne stabilnosti/snage. Dalje, odabir ovakvog izraza uslovljen je povezanošću ovih koncepata s konceptualnim metaforama ŽIVOT JE PUTOVANJE, LJUDSKI ODNOSI/VEZE U FIZIČKI ODNOSI/VEZE, EMOCIONALNA STABILNOST/SNAGA JE FIZIČKA STABILNOST/SNAGA. Oslanjajući se na ove metafore, drugi prijatelj iz prve situacije želio je izraziti sljedeće značenje: „Moja žena mi pruža stabilnost koju trebam u teškim vremenima mog života.“ U drugoj situaciji, kontekst je uslovio zamjenu metafore EMOCIONALNA STABILNOST/SNAGA JE FIZIČKA STABILNOST/SNAGA metaforom NEDOSTATAK SLOBODE DJELOVANJA JE NEDOSTATAK SLOBODE KRETANJA. Dakle, kontekst je odredio koje će metafore biti upotrijebljene u konstruiranju značenja. To nipošto ne znači

² Ritchie, David (2004), *Metaphores in Conversational Context: Toward a Connectivity Theory of Metaphor Interpretation*, *Metaphor and Symbol* (19), 265–287, referenca preuzeta iz Kövecses 2015.

da upotrijebljenom jezičkom izrazu nije prethodila konceptualna metafora, jer bez poznavanja tih koncepata ne bi bilo moguće (ili bi bilo teško) odgonetnuti zašto je upotrijebljen baš ovaj metaforički izraz.

Postavlja se pitanje: šta je kontekst i šta je kultura? Sternberg (1990) u poglavlju *Theories looking outward*, razmatrajući antropološku metaforu inteligencije, daje opis četiri nivoa konteksta,³ a na prva dva mjesta stavlja ekološki i eksperijentalistički kontekst. Ekološki kontekst je „the natural cultural habitat in which person lives“ (Sternberg 1990: 222) Drugim riječima, ekološki je kontekst kultura u kojoj je osoba rođena, odgojena, odrasla i u kojoj živi.⁴ Da bismo ovo razumjeli, potrebno je bliže odrediti šta je to kultura. Sternberg eksplicitno preuzima definiciju kulture od Kroebera i Kluckholna (1952):

Culture consists of patterns, explicit or implicit, of and for behavior acquired and transmitted by symbols, constituting the distinctive achievement of human groups, including their embodiments in artifacts; the essential core of culture consists of traditional (i. e. historically derived and selected) ideas and especially their latest values; culture systems may, on the one hand, be considered as product of action, on the other as conditioning elements of further action (Sternberg 1990: 215).

Ključna riječ u definiciji kulture jest *pattern*, odnosno *uzorak*, *obrazac*, *šablon*. Konceptualna metafora već u svom nazivu sugerira upravo to da je svojevrsni uzorak ljudskog mišljenja, a ne samo jezika. Kulturni uzorci, dakle, korespondiraju s konceptualnom metaforom. Nadalje, u posljednjoj je rečenici definicije kulture naglašena dvosmjernost kulturnog sistema u smislu međudjelovanja ljudske inteligencije i kognicije s kulturom. Kulturni su sistemi istovremeno gotovi proizvodi ljudskog djelovanja i elementi koji uslovljavaju dalje ljudsko djelovanje. Upravo je to u središtu izučavanja konceptualne metafore: ona je oblikovan kulturni proizvod, ali također uslovljava načine na koji ljudi deriviraju složenije ideje i razumijevaju svijet oko sebe.

Druga vrsta konteksta je eksperijentalistički kontekst. Njegova komplementarnost s teorijom konceptualne metafore vidljiva je iz samog naziva, a predstavlja „pattern of recurrent experiences within the ecological context that provides a basis for learning and development“ (Sternberg 1990: 222). Na eksperijentalizmu je i zasnovana teorija konceptualne metafore, a

³ Prema Berry i Irvine (1986).

⁴ Psychologists who believe that the nature of intelligence is wholly or partly determined by what a culture values (...) are often called contextualists.

on pretpostavlja da je ljudsko iskustvo najvažniji element ljudske spoznaje. I ovdje se insistira na povratnosti (rekurentnosti) ljudskog iskustva, ali prvenstveno na njegovoj šabloniziranosti, odnosno sistematičnosti.

Govoreći o konceptualnoj metafori kao jednom od osnovnih čovjekovih spoznajnih modela i, dodatno, naglašavajući njenu prisutnost u svakodnevnom govoru, postavlja se pitanje: da li je jezik u cijelosti metaforičan? „Odgovor je empirijski: Velik je dio svakodnevnog, konvencionalnog jezika metaforičan, a metaforička značenja rezultat su konceptualnih metaforičkih preslikavanja koja u konačnici proizlaze iz korelacija u našem utjelovljenom iskustvu“ (Lakoff i Johnson 2015: 216). Dakle, veliki dio jeste metaforičan, ali ipak postoje neka utjelovljena iskustva od kojih zavisi metaforični dio jezika. To su kategorije kao što su, npr. toplota, hladnoća, visina, tvrdoća. Postoje, dakle, objektivne kategorije koje ljudi uočavaju, doživljavaju i kategoriziraju putem čula, koje se mogu opisati kao neposredne kategorije, tj. neposredna iskustva. Međutim, čak ni ta „osnovna“, „objektivna“ ljudska iskustva nisu unaprijed postavljena na zadatu, nepromjenjivu vrijednost. O tome govore Lakoff i Johnson u svojoj knjizi, a u odjeljku *Kako metafora razotkriva ograničenja objektivističkoga mita*:

Tvrdimo da primjereno objašnjenje traži:

- da predmete poimamo samo kao entitete ovisne o našim interakcijama sa svijetom i našim projekcijama na svijet;
- da svojstva poimamo kao interakcijska, a ne kao inherentna;
- da kategorije poimamo kao iskustvene geštalte određene putem prototipa, a ne kao strogo nepromjenjive i određene putem teorije skupova (Lakoff i Johnson 2015: 185).

Kao što se može vidjeti iz citata, ono što autori predlažu jeste drugačiji sistem, niti objektivistički, niti subjektivistički, već *eksperijentalistički*. Naime, ovaj sistem na prvo mjesto u spoznajnim procesima stavlja ljudsko iskustvo kao najbolje mjerilo. Autori smatraju da čovjek ima urođene mehanizme kategorizacije, koje kasnije upotpunjuju kulturno i individualno iskustvo, određujući čovjeka kao društveno i individualno biće. Ovakvim pristupom u proučavanju metafore, i značenja uopće, oni zaobilaze objektivističke prepreke u vidu oštih kategoričnih zakona, ali i subjektivističke zablude i insistiranje na potpunoj

proizvoljnosti značenja. Naprotiv proizvoljnosti, autori insistiraju na sistematičnosti, tj. tvrde da je konceptualna metafora sistematična pojava.

Ovakav sistem eksperimentirao je s brojnim načinima na koji se predstavljala metafora, tj. s raznim metajezicima. Ispočetka je konceptualna metafora razumijevana kao preslikavanje u matematičkom smislu. Kasnije je, zbog nedostataka takvog poimanja, prihvaćena *metafora projekcije* koja se temeljila na predodžbi grafoskopa. Ona je svoje mjesto ustupila recentnijoj neuralnoj teoriji (Lakoff i Johnson 2015: 221–222).

3. Neuralna teorija

Odustajanje od prethodnih načina predstavljanja konceptualne metafore uslijedilo je nakon otkrića Josepha Gradya, Christopera Johnsona i Srinivasa Narayanana 1997. godine. Naime, Grady je dokazao da složene metafore proizlaze iz *primarnih metafora*, onih metafora „koje su izravno utemeljene na svakodnevnom iskustvu“ (Lakoff i Johnson 2015: 223). Predložen je novi način na koji djeca uče primarne metafore, a koji se može opisati pojmom „*pretapanja* (engl. conflation) konceptualnih domena u svakodnevnom životu“. Termini koje je potrebno razmotriti prije nego što na primjeru pokažemo pretapanje jesu *mapa*, *projekcija* i *čvorovi*. „Mapa i projekcija fizičke su veze: to su neuronski krugovi koji povezuju skupine neurona koje se zovu *čvorovi* (engl. nodes). *Domene* su visokostrukturirane skupine neurona u različitim predjelima mozga“ (Lakoff i Johnson 2015: 223–224). Čvorovi koji postoje svuda po tijelu projicirani su, tj. povezani su sa čvorovima u mozgu, u motoričkom korteksu, „pri čemu skupine neurona koji su pokraj ili blizu jedni drugih na tijelu projiciraju na odgovarajuće skupine neurona koji su pokraj ili blizu jedni drugih u motoričkom korteksu“. Na taj se način stvaraju mape koje povezuju domene u mozgu.

Kako to izgleda na konkretnom primjeru, pokazat ćemo tako što ćemo razmotriti metaforu „Ona je usijana glava“. Već smo objasnili da u ovom izrazu postoji konceptualna metonimija DIO ZA CJELINU, gdje glava predstavlja čovjeka. Međutim, ovdje se radi o usijanoj glavi, gdje pridjev „usijana“ evocira domenu TOPLINA. Pridjev „usijan/a/o“ obično se susreće u izrazima poput „usijano željezo“, „usijani metal“, gdje označava krajnji stepen zagrijanosti onoga što поближе određuje. S druge strane, kada govorimo o čovjeku, istraživanje provedeno 2013. godine od strane Lauri Nummenmaa i ostalih⁵ pokazalo je da su emocije povezane sa

⁵ Nummenmaa, Lauri, Gleason, Enrico, Hari, Riitta, Hietanen, Jari K. (2013), „Bodily maps of emotions“, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111 (2), 646–651. Preuzeto sa: <https://www.pnas.org/content/111/2/646>, 20. 9. 2019.

tjelesnom temperaturom na način da određene emocije korespondiraju s pojavom specifične tjelesne temperature u određenom dijelu tijela. Istraživanje je pokazalo da osjećanja bijesa, ponosa, sreće, prezira, ljubavi, srama i zavisti izazivaju povećanu tjelesnu temperaturu u gornjem dijelu tijela, naročito u glavi. Bijes, sreća i ponos osjećanja su koja izazivaju najveću tjelesnu temperaturu u predjelu glave. Zašto je važno razumjeti, a još važnije uzeti u obzir spomenuto istraživanje?

U kontekstu neuralne teorije, ovo istraživanje pruža odgovor za nastajanje primarne metafore LJUTNJA JE TOPLINA, a posredno daje odgovor na pitanje zašto se usijane glave mogu opisati kao obijesni ljudi, tj. ljudi koji su neobuzdani u ponašanju i zahtjevima, pretjerano zaneseni nekom idejom, koji su izgubili vezu sa stvarnošću, koji nemaju jasan osjećaj za realnost, mogućnost i domet zamisli i ideja.⁶ Prema devizi neuroznanosti koja kaže da „istovremeno okidanje neurona rezultira jačanjem sinapsi“, a uzevši u obzir spomenuto istraživanje, zaključujemo da je istovremeno okidanje neurona zaduženih za toplinu i neurona zaduženih za emocije dovelo do stvaranja sinapsi između ovih dviju domena, što je proizvelo primarnu metaforu LJUTNJA JE TOPLINA. Riječ je dakle o jednostavnom procesu u kojem se odvijaju dvije simultane fiziološke pojave. Izraz „usijana glava“ čuva dosta od svoga primarnog značenja „krajnje zagrijanosti“ za nešto, jer taj izraz označava zanesenjaka koji je „krajnje zagrijan“, a mi ga tako razumijevamo zbog činjenice da LJUTNJU (bijes, manjak kontrole) povezujemo sa TOPLINOM (povišenom temperaturom, vrućinom).

Neuralna teorija najbolje odgovara na potrebu proučavanja konceptualne metafore, stalno se dokazujući najprimjerenijim i najdostatnijim alatom.

⁶ www.hjp.znanje.hr, pojmovi: bijes, obijes, usijan.

II. Istraživanje

4. Cilj istraživanja

Cilj je ovog istraživanja pokazati raznovrsnost izraza koji upućuju na odabrane konceptualne metafore unutar reprezentativnog korpusa. Osim toga, rad teži tome da pronikne u mehanizme nastanka razmatranih konceptualnih metafora, kao i da objasni sistematičnost izraza. Nadalje, odabir korpusa bio je intencionalan, a proizišao je iz moje zainteresiranosti za kolumne, a posebno za kolumne Samedina Kadića. Iščitavanjem njegovih kolumni kroz određeni vremenski period, uz istovremeno interesiranje za konceptualnu metaforu, navelo me na zaključak da bi upravo njegove kolumne bile plodno tlo za izučavanje konceptualne metafore. Smatram da je izabrani korpus bio dovoljan za istraživanje ovog tipa, jer specifičan stil autora, kao i raznovrsnost stilova koje ujedinjuje kolumna, u stanju su pružiti reprezentativne rezultate istraživanja konceptualne metafore kao jezičke i kulturološke pojave. Pošto je odabran takav korpus, istraživanje je bilo moguće izvršiti preko tekstova koji su dostupni na internetskim stranicama dvaju magazina *Faktor* i *Stav*. Korpus je obuhvatio sve pronađene kolumne, njih 124, međutim ograničenja ovakve vrste rada nisu dopuštala da se razmotre svi metaforični izrazi, što i nije bilo potrebno s obzirom na to da su se neki ponavljali. Umjesto toga, izabran je veliki broj najboljih primjera koji su poslužili svrsi.

4.1. Metoda istraživanja

Prema Stanojević (2013: 133), kojeg sam odabrao kao pouzdan izvor, postoje dva načina istraživanja konceptualne metafore, odnosno dva načina prikupljanja podataka za analizu. Prvi je *diskurzivni pristup*, a sastoji se od pretraživanja konceptualnih metafora u vezanom tekstu. Drugi je *korpusni pristup*, pretraživanje korpusa. Uzevši u obzir ciljeve ovog istraživanja, diskurzivni pristup bio je najbolja opcija. Istraživanje je vršeno na unaprijed određenom i poznatom korpusu, ali bez uobličjenih predodžbi o tome koje će metafore ponuditi izabrani korpus.

Analiziranje je izvršeno na način da smo iščitavali svaku od 124 kolumne Samedina Kadića i u njima tražili metafore i metaforičke izraze. Nakon što smo ih izdvojili, analizirali smo njihovu strukturu i lokalizirali ih u čitavom tekstu. Svi potencijalno metaforični izrazi razmatrani su na način da se označi riječ koja nosi metaforičko značenje, a zatim su analizirani prema odgovarajućoj literaturi. Pošto je u istom tekstu kolumne često bilo pronađeno više metafora, vršena je prvotna klasifikacija tako što je svaki izraz koji je upućivao na neku konceptualnu metaforu bio smješten u poseban dokument. To znači da smo pretpostavili koji metaforički izraz upućuje na koje metaforičko značenje, a onda i na koju

konceptualnu metaforu, oslanjanjući se na vlastito iskustvo i znanje, a ravnajući se prema dostupnoj i važećoj literaturi. Takav pristup je, za razliku od korpusnog pristupa, omogućio da se otkriju i *implicitne metafore*, tj. one u kojima nije eksplicirana izvorna domena. Iako je ovakav pristup istraživanju zahtjevniji, za cilj istraživanja pokazao se plodotvornijim. Naime, pronađeno je nešto manje od 150 metaforičkih izraza, a njih 89 obrađeno je u radu. Numeriranje je primjera ponekad izvršeno na način da je pod istim brojem, ali drugačijim slovniim znakom označeno više sličnih izraza (npr. 79a, 79b, 79c, 79d). To je bila praksa zato što se tu radilo o primjerima koji sadrže jedan isti metaforički izraz ili riječ. Time se htjela dodatno naglasiti frekventnost upotrebe tih metafora, ali i proniknuti u mehanizme njihovog nastanka.

5. Konceptualne metafore u novinskim kolumnama

U sljedećem potpoglavlju razmatra se i analizira metafora LJUDI SU ŽIVOTINJE, zatim se unutar potpoglavlja 5.2. obrađuju povezane konceptualne metafore ŽIVOT JE PREDSTAVA, SVIJET JE POZORNICA, zatim ŽIVOT JE PUTOVANJE, SMRT JE ODLAZAK (5.3), te istraživanje završava s potpoglavljem 5.4, u kojem se obrađuju metafore LJUDI SU BILJKE, SMRT JE KOSAC.

5.1. Konceptualna metafora LJUDI SU ŽIVOTINJE

Procentualno najveći broj metafora pronađenih u korpusu spada pod konceptualnu metaforu LJUDI SU ŽIVOTINJE. Naš jezik je odraz našeg konceptualnog sistema, a naš konceptualni sistem uveliko je uvjetovan iskustvom i kulturom (zapravo, s njima je u međusobnoj vezi), a to znači i folklorom. Kulturalnost, tj. kulturološka i povijesna uvjetovanost konceptualne metafore neizostavan je dio svakog razmatranja o njoj. Lakoff i Turner objašnjavaju upravo taj segment narodnog vjerovanja, tzv. pučke nauke koja polazi od toga da čovjek razmjerno veliki broj pojava razumijeva kroz sebe, odnosno kroz osobine koje se tiču upravo čovjeka. Jedan od načina na koji on to radi jeste davanje osobina koje su isključivo ljudske ne-ljudskim entitetima. Personifikacija je jedan od konkretnih načina, a njenu učestalost i uobičajenost lahko je opisati time što je čovjek u neposrednom kontaktu sa životinjama u stanju vidjeti i razumjeti ponašanja životinja koja ga asociraju na ljudska ponašanja.

Personifikacija je opća kategorija koja obuhvaća veoma širok raspon metafora koje se usredotočuju na različite aspekte ljudskosti ili na različite načine na koje

ljude vidimo. (...) Omogućuju da pojave u svijetu protumačimo na ljudski način (Lakoff i Johnson 2015: 32).

Metafora je uočavanje sličnosti između dviju različitih stvari i/ili pojava. Konceptualna je metafora razumijevanje jednog iskustvenog geštalta pomoću drugog, jedne konceptualne domene pomoću druge.

One of the most elaborate domains in which we understand the nonhuman in terms of the human is the domain of animal life. There we have well-elaborated schemas characterizing what animals are like, and we usually understand their characteristics metaphorically in terms of the characteristics of human beings. Here are some common propositions that occur in schemas for animals:

- Pigs are dirty, messy, and rude.
- Lions are courageous and noble.
- Foxes are clever.
- Dogs are loyal, dependable, and dependent.
- Cats are frickle and independent.
- Wolves are cruel and murderous.
- Gorillas are aggressive and violent.

These are *metaphorical* propositions within schemas. They all involve conventionalised instances of the GREAT CHAIN METAPHOR, through which properties of things lower on the chain are understood in terms of human properties. Our folk understandings of what these animals are like is metaphorical. We understand their attributes in terms of *human* character traits. We think of them, react to them, and treat them as we would a person with such a traits (Lakoff i Turner 1989: 193–194).

Oduvijek su ljudi u životinjama uočavali ljudske osobine koje su, zapravo, instinktivna ponašanja karakteristična za pojedine životinje. U nastavku prethodno citiranog odlomka iz knjige *More than Cool Reason* autori zapažaju da životinje same po sebi nemaju razvijen moralni osjećaj, niti kapacitet za promišljanje o moralnosti, niti svijest o tome šta je to moralno ili, naprimjer, društveno prihvatljivo. Umjesto toga, životinje imaju instinkte i unaprijed postavljene mehanizme ponašanja s kojima se rađaju i koji se aktiviraju pod određenim podražajima iz prirode. Drugim riječima, lav nije hrabar niti plemenit u ljudskom

smislu riječi, njegova je „hrabrost“ sadržana u ponašanju koje se aktivira u određenim situacijama, kao naprimjer kada je lav u tjeranju ili, rjeđe, u lovu. Slično je i s tim da psa povezujemo s odanošću, vuka s krvožednošću.

Razumjeti konceptualnu metaforu LJUDI SU ŽIVOTINJE znači razumjeti mehanizme kojima ona nastaje, a koje je moguće opisati *metaforom velikog lanca* (engl. *the Great Chain Metaphor*). Radi se tu o metaforičkom sistemu koji objedinjuje četiri potencijalno zasebne komponente koje, ipak, najčešće djeluju zajedno. One su, poredane po važnosti, „kulturni model 'velikog lanca' bića, pučka teorija o prirodi stvari, generička metafora GENERIČNO JE SPECIFIČNO te komunikacijska maksima kvantitete (Grice 1975)“.⁷ Temelj je ovog sistema „nesvjesni kulturni model po kojem oblici postojanja organizirani su u hijerarhiju na temelju odlika koje posjeduju te ih povezuju“.⁸ Entiteti na svakom višem nivou posjeduju sve odlike bića na nižim razinama, uz posebnu dodatnu odliku koja ih stavlja na viši nivo. To je, kada govorimo o domenama LJUDI i ŽIVOTINJE, koje pučka taksonomija stavlja na isti lanac, specifična odlika čovjeka koji posjeduje sposobnost moralnog prosuđivanja i svjesnog donošenja odluka.

Objašnjavajući nastanak metafore, Lakoff i Turner (1989) pozivaju nas da razumijemo pojedinačne dijelove, ili faze, koji uspostavljaju takve odnose između dvaju domena, pa je ova metafora moguća. Za tu svrhu koriste izraz „Achil je lav“. „The expression 'Achilles is a lion' invites us to understand the character of Achilles in terms of a certain instinctive trait of lions, a trait which is already *metaphorically understood in terms of a character traits of humans*.“ Dalje u tekstu kažu, parafraziram, da postoji jedan dosadan i dva zanimljiva dijela ovog procesa. Dosadni je dio taj da razumijemo Ahilovu osobinu hrabrosti u terminima nečega što je prethodno metaforički shvaćeno u terminima ljudske osobine hrabrosti: ovo je jednako tome da se Ahila nazove hrabrim. Prvi je zanimljivi dio da se Ahilov(a) *karakter/osobnost* razumijeva u terminima *instinkta* lava: ovo zahtijeva da se postojanost Ahilove hrabrosti razumije u terminima rigidnosti životinjskog instinkta. Drugim riječima, Ahilova je hrabrost nepromjenjiva i pouzdana kao da je životinjski instinkt. Ovo je uređeno METAFOROM VELIKOG LANCA. Pritom karakteriziranje Ahila kao hrabrog nije toliko zanimljivo (u zanimljivom dijelu) koliko to da se postojanost njegove hrabrosti karakterizira kao rigidnost instinktivnog ponašanja životinja. U dosadnom dijelu djeluju dvije metafore

⁷ Milić, Goran (2013), „Pristup zoosemiji unutar teorije konceptualne metafore i metonimije“, *Jezikoslovlje* (14.1), 197–213.

⁸ Ibid. 200.

koje idu u suprotnim smjerovima i međusobno se isključuju. Prva, neovisna o izrazu koji uključuje Ahila i lava, metaforička shema evocirana riječju „lav“ koristi konvencionaliziranu instancu METAFORE VELIKOG LANCA, kroz koju razumijevamo ne-ljudske odlike u terminima ljudskih karakternih osobina. Zato počinjemo s konvencionalnim razumijevanjem određenog ponašanja lava u terminima hrabrog ponašanja čovjeka. Ovo bi se moglo nazvati konceptualnom metaforom ŽIVOTINJE SU LJUDI. Druga, upotrebom izraza „Ahil je lav“ koristi METAFORU VELIKOG LANCA u suprotnom smjeru, traži od nas da razumijemo ljudsko ponašanje u terminima životinjskog ponašanja. Drugim riječima, nastaje konceptualna metafora LJUDI SU ŽIVOTINJE.

Iako takva metafora može prizivati negativno konotativno značenje, važno je naznačiti da je jedini način da se konceptualna metafora izrazi upravo putem jezika. Nadalje, kao što to Lakoff i Jonson (2015) ekspliciraju na više mjesta u knjizi, treba razumjeti da se preslikavanje vrši djelimično. „Važno je uvidjeti da je metaforičko ustrojavanje koje se tu odvija djelomično, a ne cjelovito. Kad bi bilo cjelovito, jedan bi koncept doslovno bio drugi, umjesto da ga samo razumijemo pomoću drugoga“ (2015: 12). U izrazima „Ahil je lav“ i „On je miš“, ne preslikavaju se sve osobine lava/miša na Ahila/njega, već samo ono što je u interakciji govornika i njegove okoline bilo bitno za njega i za prenošenje informacije. Kao što je već rečeno, lav ne posjeduje inherentnu osobinu hrabrosti, niti miš posjeduje inherentnu osobinu plašljivosti, pa čak ni osobinu da je sićušan, jer veličina je relativna. I lav i miš posjeduju samo specifična nepromjenjiva naslijeđena ponašanja koja se aktiviraju u određenim situacijama, a čovjek ta ponašanja konceptualizira kao ljudske osobine. Svojstva su, dakle, ne objektivna, već interakcijska. Upravo zbog selektivnog, djelimičnog preslikavanja, uz, dodatno, međudjelovanje i međusobno isključivanje prethodnih dviju metafora, izraze „Ahil je lav“ i „On je miš“ možemo razumjeti isključivo kao „Ahil je hrabar“ ili „On je strašljiv/sićušan“, a ne kao „Ahil je čeveronožni mesojed“ ili „On je glodar“.

Na tom tragu, u sljedećim se primjerima razmatraju sljedeći primjeri pronađeni u tekstovima kolumni.

1. Nadalje, odrasli smo misleći kako su kafanski tipovi opasni, a džamijski ljudi **miševi-mekinjaši**. (<https://stav.ba/bezalkoholna-piva-majka-je-svakog-zla/>) Stranica posjećena 15. 9. 2019.⁹
2. ...kako neko može ući u rat go ko **miš**, a izaći pun kao brod? (<https://stav.ba/ih-on-je-dobar-snasao-se/>)
3. Žena se ispriječi i pita: “Kud si poš'o? Nakamarao si ih troje i sad bježiš. **Mišu**. Džamijski.” (<https://stav.ba/noc-je-vrijeme-za-ljubav/>)

Navedena tri primjera vezuje to što je konceptualna metafora LJUDI SU ŽIVOTINJE ostvarena kao submetafora *ljudi su miševi*. Prema *metafori velikog lanca*, miševi se nalaze na nižem nivou u odnosu na ljude na hijerarhijskoj ljestvici, a to pak znači da prema pučkom poretku stvari ljudi i miševi dijele zajedničke osobine. Već smo prikazali mehanizme prema kojima se odvija preslikavanje. Ovdje je potrebno objasniti kako je došlo do toga da se čovjek, srazmjerno velikih proporcija, kako fizičkih tako i umnih, snižava na nivo glodara, srazmjerno malih proporcija. Naime, prema prethodno rečenom, prvo je moralo doći do metaforičkog preslikavanja ljudskih osobina na miša. U tom dijelu, miš je okarakteriziran kao plašljiv, sićušan, pa čak i siromašan, u tom smislu da miš živi u rupi i uglavnom parazitira. Sjetimo se samo izraza „mišija rupa“, ili, kao što je u primjeru navedeno, „go kao miš“. Prisjetimo se i toga da miš nije inherentno plašljiv niti siromašan (a njegova veličina je relativna u odnosu na čovjeka ili kukca kojim se hrani), već da su to osobine čovjeka. Međutim, te su osobine miša proizašle iz čovjekove interakcije s mišem, a onda su konceptualizirane i konvencionalizirane. Drugo preslikavanje otišlo je u drugom smjeru, gdje su osobine miša (metaforičke osobine!) preslikane na čovjeka. Kao i u Lakoffovom i Turnerovom primjeru s Ahilom i lavom, i ovdje je osobina plašljivosti preslikana kao da je životinjski instinkt, kao nepromjenjivo refleksivno ponašanje.

U nastavku slijede primjeri koji na sličan način odražavaju preslikavanje interakcijskih osobina životinja na čovjeka.

4. Hodam ulicom, ispuhani **žabac**, košpicom kajsije probodenog srca. (<https://stav.ba/solidarnost-s-tradicijom-u-trenutku-njenog-pada/>)

⁹ Sve internetske veze posljednji su put posjećene 15. 9. 2019, a razlog je provjera dostupnosti. One koje više nisu bile dostupne su posebno naznačene.

5. **Jež** uzima korpicu s trespisima i predano baca po džematu. (...) ...djeca se, s **Ježom** na čelu, ponovo guše, napuhuju obraze da ne prasnu u potpuni smijeh. (<https://stav.ba/kakva-divna-teravija/>)

6. S vremena na vrijeme, u Medresu bi došao sasvim sićušan **fazan**, malehan toliko da se u poslijepovečernjim sprdnjama pričalo kako mu je potrebna stolica da bi šteku od vrata dohvatio... (...) ...maturanti mu dopuštali da ulazi u njihove sobe, što je za jednog **fazana** bila sjajna premija. (<https://stav.ba/djecak-s-mustiklom/>)

7. ...komotno je odlazio u prepuni toalet u kojem su pušili maturanti, vicematuranti i pokoji **gušter**... (<https://stav.ba/djecak-s-mustiklom/>)

8. ...ljubinom tijelu uvijek treba više topline, možda zato muškarac i jeste rutav, da zimogrožljivoj **lastavici** debelim krznom sakrije svoju stvarnu golotinju. (<https://stav.ba/ne-more-sindra-na-krovu-bez-eksera-stajati/>)

Ono što povezuje primjere 4–8 je to što se metaforička preslikavanja izvršena u njima tiču fizičkih osobina koje posjeduju ljudi, a koje na sličan način posjeduju i životinje. U primjeru 4 fizička osobina žabe da je zdepasta, što daje utisak kao da je napuhana, preslikana je na čovjeka koji je napet, u ovom slučaju „ispuhan“. Objašnjenje bi se moglo potražiti u metaforama NAPUHANANO JE NAPETO i APSTRAKTNO JE FIZIČKO. Ako uzmemo u obzir kolokvijalnost i markiranost izraza „puhati se“, tj. „puše se“, moguće je zaključiti da je psihičko stanje čovjeka koji je napet, osjetljiv i/ili ljut u jeziku odražava kao fizičko stanje napuhanosti. U primjeru 4 radi se o čovjeku koji je poslije svađe „ispuhao“, tj. prestao biti u stanju napetosti.

Fizička odlika ježa koji ima bodlje na leđima u 5. primjeru preslikana je na dječaka čija frizura podsjeća na bodlje. Metafora je jednostavna i ne podrazumijeva sve dijelove preslikavanja kao što je to u primjerima 1–3.

U 6. je primjeru fizička osobina fazana, relativno sićušne životinje, preslikana na dječaka koji je sitne fizičke građe. Osim što je sitan, on je i tek došao u školu, što implicira to da nije upoznat sa situacijom i da njegovo ponašanje ukazuje na to da se ne snalazi u novoj sredini.¹⁰ Slično je sa 7. primjerom u kojem naziv gušter pripada novopridošlom učeniku. Naziv gušter se u vojničkom žargonu koristi za vojnika koji je tek došao na obuku. Zelena uniforma i

¹⁰ Zaista, u kolumni se opisuje njegovo nesnalaženje i trauma zbog nove situacije i sredine.

nesnalaženje u novoj situaciji povezuju se sa zelenim gušterom i specifičnim instinktivnim ponašanjem guštera.

Primjer 8 relativno je neobičan i inovativan, ali zbog toga ništa manje zanimljiv. Fizička osobina „zimogrižljivosti“ lastavice, ptice koja ima urođeno instinktivno ponašanje, a to je da odlazi u toplije krajeve zbog tjelesne građe i neprilagođenosti hladnom vremenu, preslikana je na ženu. *Žena je lastavica ovdje funkcioniра kao žena je zimogrižna.*

Sljedeći primjeri su oni u kojima se metaforičko preslikavanje desilo s negativnom konotacijom. Ovih je primjera najviše, što bi moglo ukazati na to da je primarna funkcija ovakve metaforizacije unižavanje čovjeka. No to nije pravilo.

9. Zloduh doslovnog, idiotskog čitanje otvara vrata ponoru: Jevreji su **majmuni**, Jevreji su **svinje**. (<https://faktor.ba/vijest/stav-jevreji-su-u-logorima-umirali-kao-muslimani-185207>)

10. Šećo, **pasiji** sine, gdje mi je ručak?”, povikao je ljutito Mušan... (<https://stav.ba/dok-lezah-na-samrti/>)

11a. Jedva je od gorčine istisnuo: “Kako vas, **kuje**, nije stid!?” (*Priče s munare*, nedostupna na internetu)

11b. Da je tu, rekao bih ovom gadu: “Nemoj, **kučko**, da se praviš lud!” (<https://stav.ba/zivot-govno-jedno-uvijek-ide-dalje/>)

12a. ...čovjek je kentaur, pola čovjek – pola **ždrijebac**. (<https://www.faktor.ba/vijest/nije-fer-zenu-tretirati-kao-domacu-zivotinju-samo-ti-i-jos-tri-187558>)

12b. Možda je problem, samo se pitamo, što posesivna supruga i ne želi **konja**, ona hoće haduma, onoga koji nije ni mač ni korice, čiji se merak ugasio poput žerave u lugu? (<https://www.faktor.ba/vijest/nije-fer-zenu-tretirati-kao-domacu-zivotinju-samo-ti-i-jos-tri-187558>)

13. Jedan takav **pauk**, poznata visočka varalica, ima ovaj moto: “Ja znam da svako jutro ustanu četiri budale i jedna je moja.” (<https://stav.ba/svako-jutro-ustanu-cetiri-budale/>)

14. Sada u tri budžaka spavaju tri bijesna **junca**, a u četvrtom stara majka... (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-djelidba-uvecava-sirotinju-ko-ce-te-okrpiti-takvog-dronjavog-163796>)
15. Prihvatam radosno nove planove, obaveze, brige i mislim: **magarac** u Mekku, **magarac** iz Mekke. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-magarac-u-mekku-magarac-iz-mekke-209024>)
16. ...braniše da se i gleducka s Muratom, tim **bumbarem**... (<https://stav.ba/price-strave-i-uzasa-iv-nisam-te-se-bojao-zivog-a-kamoli-mrtvog/>)
17. “Nema prijatelja, sve go **lešinar**.” (<https://stav.ba/je-li-bitak-okrugao-ili-u-obliku-dzointa/>)
18. Džimi je poslije obišao s prijateljima sve sarajevske čerge želeći ubiti **dušmanicu**. (<https://stav.ba/je-li-bitak-okrugao-ili-u-obliku-dzointa/>)
19. Nisu svi glupe šutljive **ovce**... (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-postmoderni-kriminal-eventualni-i-izmisljeni-grijesi-212672>)
20. Poput Ivana Karamazova, ni on ne pristaje na veselo kraljevstvo bajramsko u kojem će se izgrliti pred okićenom džamijom sračunati bajramski **vuk** i pitoma ramazanska **ovčica**. (<https://stav.ba/vracajuci-bajramsko-serbe/>)
21. Njihovo će razgrabiti zetovi, ti **vukovi** krvožedni... (<https://faktor.ba/vijest/stav-davas-pagani-pitam-zasto-zivite-za-sinove-kad-kod-kcerki-umirete-194664>)
22. Tamo gdje nema ugovora čovjek je čovjeku **vuk**. (*Ne remetite red na zemlji, nedostupna na internetu*)
23. **Vuk** dlaku mijenja, no ćud nikako. (*Ne remetite red na zemlji, nedostupna na internetu*)

U primjerima 9–23, svaka upotreba životinjskog naziva da se opiše karakterna osobina čovjeka znači stavljanje izrazito negativnog značenjskog predznaka. U primjeru 9, majmuni označavaju prljave, nečasne i umno zaostale životinje, što, naravno, nije inherentna osobina majmuna, već su to ljudske osobine koje su preslikane na majmune u interakciji čovjeka i

životinja. Potrebno je naglasiti da se ovdje radi o stereotipnom i izrazito uvredljivom poimanju čitave grupe ljudi s ciljem njihovog unižavanja.¹¹

Primjeri 24–29 su oni u kojima metaforička preslikavanja nisu negativno obojena, čak mogu biti i pozitivna.

24. ...nisu oni trčali što su dali golove, već što su izdržali opsadu, što su izbjegli snajpere, što su uspjeli na konzervama, bio je to trk radosti **divojaraca** koji su preživjeli “Veliko Gonjenje”. (<https://stav.ba/grbavicko-preobracenje-postoji-trenutak-u-kojem-covjek-za-sva-vremena-shvati-ko-je/>)

25. Dovoljno da **golubovi** prežive na mrvicama, ako isključimo večeru koju će morati pokriti roditeljske namirnice. (<https://stav.ba/jal-blud-jal-brak/>)

26. Kad se vratim s posla umoran kao pas, na vratima me dočeka troje umiljate **kučadi** koja me vuku za skute, bale i tjeraju da saslušam njihovu današnju priču. (<https://stav.ba/noc-je-vrijeme-za-ljubav/>)

27. Niko nema dva srca pa da u jedno pohrani divni oblik lepršave **golubice**, a u drugo da položi svetopisamske kovrdže harfova. (<https://stav.ba/pali-hafiz/>)

28. Poslije sam razgledao po džematu. Uglavnom **mravi**. Nešto **paukova** u prvim safovima i možda pokoja **pčela**, možda pokoja **mušica**. Zar bi svijet mogao funkcionirati drugačije? Da je čitav svijet košnica, zar to ne bi bio pakao na Zemlji? (<https://stav.ba/svako-jutro-ustanu-cetiri-budale/>)

29. Tu već Abid ne bi mogao izdržati, samo bi zavrtio rukom u zraku: “Aman, mi **pčelice**, a vi vrcate.” (<http://stav.ba/nije-dova-vreca-cementa-da-iskrivi-leda/>)

Golubovi iz 25. primjera mladi su bračni par koji se nalazi u blagoj finansijskoj krizi. Golubovi su mladi, lijepi i zaljubljeni, naravno te njihove osobine su interakcijske. Na sličan se način poima i golubica iz primjera 27, gdje izraz *lepršava golubica* označava lijepu, razdraganu, prijatnu djevojku. Primjeri 28 i 29 posebni su iz tog razloga što su unutar njih metafore koje koriste nazive insekata da bi opisali narav ljudi. Mravi su vrijedni i marljivi ljudi koji bez prestanka doprinose i svoj život podređuju tome, tj. žive da bi pridonosili. Pauci

¹¹ To, svakako, nije namjera autora kolumne.

su ubice koji u zasjedi čekaju žrtve koje će raskomadati, beskrupulozni oportunisti. Pčele su slične mravima, s tim što one od svog rada stvaraju nešto izvanredno dobro. Mušice su životinje bez posebnog cilja u životu, bez osobnosti.

Značajan dio primjera konceptualne metafore LJUDI SU ŽIVOTINJE predstavlja „varijaciju na temu“, tj. metafora se realizirala ne izravno, kao u prethodnim primjerima, već indirektno.¹² To znači da je neka poddomena iz domene ŽIVOTINJE bila preslikana na domenu LJUDI. Najbolje bi bilo razmotriti to na primjeru.

30. Neka sam samo ja na pravom putu, neka samo ja konzumiram džennetske hurije, a ostali neka vise na džehennemskim čengelama. (<https://stav.ba/ako-ti-je-tesko-i-mislis-da-izlaza-nema/>)

Riječ *čengele* povezana je s domenom ŽIVOTINJE, a označava željezne kuke koje vise na stropu mesnice i služe za vješanje životinjskog mesa.¹³ Frazema „staviti u čengele“ znači „mučiti“ (nekoga), tj. podrazumijeva vid kažnjavanja nekoga.¹⁴ Kako je došlo do toga da „visiti na džehennemskim čengelama“ znači biti kažnjen i mučen u životu poslije smrti, i uopće do značenja biti kažnjen, tj. mučen? Postupak vješanja beživotnog bravljeg ili životinjskog tijela na jednostavne kuke radi lakše obrade mesa uobičajen je za mesarski zanat i ne predstavlja specifičnu kaznu za životinju. Međutim, taj je postupak nezamislivo brutalan i nedopustiv ako se radi o ljudskom biću. Prema *metafori velikog lanca*, da bi bilo izvršeno preslikavanje s domene ŽIVOTINJE na domenu LJUDI, podrazumijeva se da obje domene imaju ista obilježja, s iznimkom da čovjek ima *racio* koji ga stavlja na viši stepen u hijerarhiji. Međutim, ono što kod ove metafore nedostaje je ono prvo preslikavanje ljudskih osobina na životinje, tj. metafora ŽIVOTINJE SU LJUDI, pa umjesto te metafore stoji kulturološka svijest i ljudsko povijesno iskustvo. Te dvije stvari ukazuju na to da je postupak koji je naznačen metaforom izrazito negativan po čovjeka i na taj način derivira izrazito negativno konotativno značenje. Takvi su i svi sljedeći primjeri.

31. I odakle god da se vraćaju u svoj topli **brlog**, uvijek nešto u rukama nose... (<https://stav.ba/ih-on-je-dobar-snasao-se/>)

¹² Obično se za takve metafore kaže da su implicitne, tj. da je metafora ostvarena bez izricanja ciljane domene.

¹³ Šehović, Amela i Haverić, Đenita (2017), *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika*, Sarajevo, 133. str.

¹⁴ Jednostavnim internetskim pretraživanjem pojma *čengele* pronašao sam podatak koji kaže da je vješanje ljudi na čengele funkcioniralo kao kazna u Osmanskom Carstvu. Podatak nema referencu na izvor.

32. Ibn Haldun (...) smatrao je da povijesni prelaz sa starosjedilačkog načina života nužno dovodi do odumiranja **instinkata** jednog naroda. (<https://faktor.ba/vijest/stav-jevreji-su-u-logorima-umirali-kao-muslimani-185207>)
33. Kud njega nađoše da **čerupaju!** (<https://stav.ba/je-li-bitak-okrugao-ili-u-obliku-dzointa/>)
34. Jetru mu **kljuca**, a on, kao Prometej, svezan lancima ramazana. (<https://stav.ba/kad-se-pravi-kuca-bog-pomaze/>)
35. A on zastade, pocrveni k'o da će **pronijeti jaje**, pa vrisnu. (<https://stav.ba/koliko-ti-je-hatma/>)
36. Mnogi su jetimi, Adem, Jusuf, djelomično Ismail, Musa, Isa, Muhammed, ali svi odreda **vode stado na ispašu...** (<https://stav.ba/lijecnici-ljudskih-srca/>)
37. Onoj publici koja inaugurira **mimikriju** (kao najniži, elementarni oblik ponašanja) u etički ideal i životni stil. (<https://buziminfo.ba/kipovi-i-macole-moze-li-hajvan-bitineko-drugi-osim-musliman/>)
38. To su oni što su odbacili svoju staru **košuljicu** i pojavili su u novoj koži. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-novoroeni-ljuto-kune-a-jako-dovedena-178987>)
39. Sada ne bi mogao objasniti zašto je tada toliko **lokao**, takve su to valjda godine bile, svako je saljevao, doduše, Edhem nešto više. (<https://stav.ba/ljubi-te-efendija-tvoj/>)
40. Ispod snimka su patrioti iz raznih **torova** i dalje rafalali komentarima: psovke, prijete, istjerivanje na čistac, politički obračuni, pozivanja na jedinstvo. (*Najintimniji porodični trenutak*, nedostupna na internetu)
41. Zagorčavao je život ne samo efendiji već i ostalim plemenitim džematlijama što su u džamiju dolazili da Bogu dževab daju, da padnu na sedždu i olakšaju životne terete, a ne da se **bođu** i **nadlajavaju**. (<http://stav.ba/nije-dova-vreca-cementa-da-iskrivi-leda/>)
42. Čaršija čuva sjećanje na svoje pitomce što su život straćili u žestokim obračunima, ispravljajući krive *drine*, **lajući** na Mjesec, **bođući** se s rogatijima. (<http://stav.ba/nije-dova-vreca-cementa-da-iskrivi-leda/>)

43. **Savio** se onda oko onog djeteta, pa kad je završila fakultet, **razletio** se da joj nađe kakva posla. Godinu je čitavu pragove **oblijetao**, ali ništa. (<https://stav.ba/price-strave-i-uzasa-5-ustajanje-mrtvih/>)

Nakon svega što smo rekli i nakon svih primjera u ovom poglavlju, možemo zaključiti da je konceptualna metafora LJUDI SU ŽIVOTINJE srazmjerno prisutna u istraživanim izvorima, a dosljedno tome, vrlo vjerovatno, i u bosanskome jeziku. Najviše je produktivna u primjerima koji imaju pejorativno značenje.

5.2. Konceptualne metafore ŽIVOT JE POZORIŠTE i SVIJET JE POZORNICA

Pozorište, ali i ukupna glumačka, filmska i pozorišna djelatnost ima stanovito mjesto u životima ljudi. Lakoff i Turner (1989) razmatraju konceptualnu metaforu LIFE IS A PLAY, tj. ŽIVOT JE PREDSTAVA u sljedećem citatu. Prije toga, važno je reći da izraz „a play“ u engleskom jeziku ima široko značenje koje prijevodom na bosanski riječju „predstava“ gubi od svoje širine. Nadalje, prevođenjem izraza „a play“ na bosanski izraz „igra“ dolazi do značajnijeg odudaranja od ciljanog smisla. Zbog toga bi na umu trebalo imati i prijevod SVIJET JE POZORNICA koji upotpunjuje značenje i smisao primarnog prijevoda originalne engleske konstrukcije.

Life is a Play

Everyday phrases like „It's curtains for him,“ „She's my leading lady,“ „She always wants to be in the spotlight,“ „The kid stole the show,“ „That's not in the script,“ „What's your part in this,“ (...) all rely on our metaphoric understanding of significant parts of our life (including the entire span of life) in terms of play. This is an extraordinary productive basic metaphore for life, perhaps because plays are often intended to *portray* significant events and parts of life, and the ways in which a play can be made to correspond to life are extensively developed and convencionalised in our culture (Lakoff i Turner 1989: 20).

Kada govorimo o nekim presudnim trenucima u životu, obično kažemo da su bili *dramatični*, a za ljude koji nisu ono čime se predstavljaju da su *glumci*. Kada ulazimo u duboka filozofska razmišljanja, obično se pitamo koja je naša *uloga* na svijetu. Koliko je konvencionalizirana i automatizirana ova metafora, moguće je vidjeti iz toga što se frazemi „praviti se lud“, „glumiti Engleza“ koriste srazmjerno često bez osjećaja da se govori figurativno. Pored

ovoga, postoje brojni pojmovi koji originalno potiču iz pozorišne umjetnosti a koriste se za opisivanje životnih situacija: zaplet, kulminacija, drama(tično)...

Our schema for a play is also very rich. It includes actors, make-up, costume, a stage, scenery, setting and lighting, audiences, scripts, parts, roles, cues, prompts, directors, casting, playwrights, applause, bowing, and so on. Very many of the components of the schema for play have a function in the LIFE IS A PLAY metaphor. We say „He always plays the fool,“ „That attitude is just a mask,“ „He turned in a great performance,“ „Take a bow!“ (Lakoff, Turner 1989: 20).

Sve ovo govori o velikoj povezanosti ovih dviju domena, a to je osnova za nastanak produktivne metafore. Kao što smo već rekli, frazemi koji unutar sebe imaju glagol „praviti se“ česti su u govoru. Primarno značenje ovog glagola je davanje sebi svojstava koja ne odgovaraju stvarnosti, pretvarati se, što je izuzetno blisko značenju glagola „glumiti“, čiji je sinonim. Drugim riječima, *praviti se* pučki je ekvivalent sofisticiranijeg izraza *glumiti*: u jeziku funkcioniraju na veoma sličan način.

44a. Neće se više **praviti** pametni... (<https://stav.ba/dosta-su-se-profesori-pravili-pametni/>)

44b. **Pravio se** pametan, pa neću da učim “za pare” jer je to grijeh. (<https://stav.ba/koliko-ti-je-hatma/>)

44c. Neko jutro čekam u redu u općini i slušam razdraganu majku koja upisuje dijete: “Zove se Hanady s 'y’”, **pravi se** mamica pametna. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-degradacija-imenasvi-su-imali-nadimak-samo-meho-supak-jok-207378>)

Navedene primjere povezuje glagol *praviti se pametan/pametna*, a navedena su sva tri jer cilj nam je pokazati njegovu frekventnost. *Praviti se pametan* frazni je glagol koji označava radnje koje poduzima osoba s ciljem da se prikaže pametnijom nego što stvarno jeste, ili da tim postupkom zadivi nekoga. Drugačije rečeno, radi se o tome da osoba glumi. Na sličan način funkcionira i nepovratni glagol *praviti* u konstrukciji *praviti (nešto: budalu, ludaka, slona) od sebe*.

45. ...nije valjda da im je vaš život toliko važan da od sebe **prave** to što prave tu nasred pijace. (<https://stav.ba/ako-ti-je-tesko-i-mislis-da-izlaza-nema/>)

Slučaj prikazan u 45. primjeru potrebno je detaljnije objasniti, a prvo staviti u kontekst. Naime, radi se o tome da je organizirana grupa mladića s određenim ciljem dijelila letke posjetiocima pijace. Njihov angažman je sumnjiv, kao i njihove namjere. Zbog toga je njihov postupak u očima posjetioca pijace, ali i prolaznika, okarakteriziran kao pretvaranje i obmana, tj. u očima posmatrača oni tu „nešto glume“. Iako je možda preambiciozno povezati pijacu i srednjovjekovni trg (pijacu) na kom su ljudi glumili „lude“, ipak ne treba potpuno ni zanemariti tu srednjovjekovnu ostavštinu. *Praviti budalu od sebe* veoma tačno opisuje događaje koji su se dešavali na pijacama u srednjem vijeku, a kako je jezik uspio sačuvati znanje o tome, pitanje je za drugo i drugačije istraživanje.

Riječ koja je uobičajena u jeziku i koristi se izvan svoje izvorne domene jest riječ scena. U domeni PREDSTAVA ona označava „prostor s odgovarajućim dekoracijama na kojem se izvodi predstava“, a metonimijski može označavati „pozorište, dramsku umjetnost uopće“, „dio radnje književnog djela, filma“.¹⁵ Za nas je važno metonimijsko prenošenje značenja cjelokupne dramske umjetnosti na pojam scene. Ta je metonimija omogućila nastanak metafore u primjeru 46.

46. Niko se nije nadao da će tarčinska kafanska scena tako iznenada ostati bez svog kralja. (<http://stav.ba/price-strave-i-uzasa-1-braco-s-nogu-me-pojedose/>)

Ako je 45. primjer slučajno povezan sa srednjovjekovnim karnevalom o kojem govori Mihail Bahtin u knjizi *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*,¹⁶ onda primjer iz 46 svakako nije samo slučajnost. Naime, govoreći o kulturi srednjeg vijeka i renesanse, Bahtin govori o fenomenu karnevala koji je predstavljao poseban događaj u životima srednjovjekovnih i ljudi renesanse. Radi se o tome da je ulica, ili bilo koji javni prostor, u određeno doba godine postajala pozorišna scena, a učesnici karnevala postajali su glumci – učesćem na karnevalu pristajalo se na uloge koje su bile dodijeljene. Centar karnevala predstavljao je događaj krunisanja kralja, osobe koja je bila centar događanja i koja je živjela svoju ulogu. Između ovih dviju stvari lahko je pronaći brojne analogije. *Kafanska je scena* javno mjesto na kojem *kralj* izvodi predstavu za pretpostavljenu publiku.

Scena može predstavljati i javni život uopće, kao u izrazima *politička scena*, *muzička*, *estradna*, *fudbalska* i sl. U tom ključu treba razumijevati metaforu iz sljedećeg primjera.

¹⁵ www.hjp.znanje.hr, posjećeno 1.9.2019.

¹⁶ Bahtin, Mihail (1987), *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*, 10–11.

47. Nestati sa **scene**, povući se u osamu, umrijeti prije edžela. (<https://stav.ba/pali-hafiz/>)

Javni je život ovdje predstavljen kao scena, što je u skladu s poimanjem klasičnog pozorišta kao mjesta na kom se na istaknutoj poziciji nalaze određeni akteri. To je mjesto osvijetljeno, na njemu nema tajni niti privatnosti, baš kao ni javni život nekih osoba. Nestati sa scene znači otići s istaknutog, „osvijetljenog“ mjesta bez privatnosti na neko drugačije mjesto. Nadalje, scena je mjesto neprestanog smjenjivanja događaja. Predstava (u klasičnom smislu) podrazumijeva konstantnu igru koja traje od dizanja pa sve do spuštanja zavjese.

48. Ali kad bih navečer krenuo da učim ili ponavljam stranice, između sahifa i mene titrala je, kao neprobojni hologram, živa **scena** Filozofskog. (<https://stav.ba/pali-hafiz/>)

Izrazom *živa scena Filozofskog* želi se naglasiti upravo raznovrsnost radnji, motiva i likova nekog prostora. S druge strane, scena se može razumjeti i kao statičan prizor, kao kraći odsječak nekog okvirnog događaja, kao što je to u sljedećem primjeru.

49. Sve do 18. stoljeća prikazi **scene** umiranja nikad ne isključuju mališane, a danas, grozi se Ariès, odrasli tako revnosno kriju smrt od najmlađih. Spomenuti **prizor** i jedna je od omiljenih kur'anskih tema... (<https://stav.ba/neutjesni-oplakuje-nenadoknadivog/>)

Pozornica je prostor na kome se izvodi predstava i često je sinonim za scenu. Zbog toga ona može funkcionirati kao metafora javnog prostora na kom se igra predstava, tj. na kom se odvijaju događaji iz javnog života ljudi.

50a. Nepregledna islamska **pozornica** pokazuje uglavnom izrazitu postojanost. (<https://stav.ba/duga-noc-taklida-sta-citati-za-ramazan/>)

50b. U situacijama kada ime postane kriterij, na **pozornicu** stupa nasilje i magija. (<https://stav.ba/bit-musliman/>)

Pozorište, kao ni predstava, ne bi moglo funkcionirati bez publike. Publika je riječ koja vodi porijeklo iz latinskog jezika i znači narod, javnost. Međutim, publika je u jeziku počela funkcionirati kao riječ koja označava skupinu ljudi koji gledaju predstavu, koncert ili film. Ipak, riječ je zadržala veliki dio svog prvotnog značenja, a to je značenje javnog. Ovo je značenje temeljno za razumijevanje metafore publike iz primjera 51a.

51a. Muškarac je teatralan. On svoje najvlastitije izlaže pred **publiku**. On živi od **publike** i za **publiku**... (<https://faktor.ba/vijest/vodic-kroz-muslimanski-jin-i-jang-pravi-muskarci-ne-pisu-180019>)

51b. **Publika** mora uživati, a da bi uživala, mora doživjeti šok i iznenađenje, mora biti dirnuta govornikovim replikama ustaljenim predodžbama. (<https://faktor.ba/vijest/stav-homo-ludens-u-dzamijskom-gledalistu-kada-vaz-postane-performans-200866>)

51c. Onoj **publici** koja inaugurira mimikriju (kao najniži, elementarni oblik ponašanja) u etički ideal i životni stil. (<https://buziminfo.ba/kipovi-i-macole-moze-li-hajvan-bit-neko-drugi-osim-musliman/>)

U primjerima 51b i 51c publika nosi drugačije značenje, a ono se najviše tiče onoga što se može nazvati *očekivanjima i zahtjevima publike* nego značenja javnosti. Naime, publika ima određeni *horizont očekivanja*¹⁷ od događaja (predstave, koncerta) kojem prisustvuje, a to određuje put kojim će se odvijati ono čemu su očevici. To je moderno shvaćanje umjetnosti, ponajviše književnosti, a time i pozorišta, uočeno kao tendencija i fenomen, a onda primijećeno i u realnom životu. Pod okriljem konceptualne metafore ŽIVOT JE PREDSTAVA i SVIJET JE POZORNICA, život pojedinca se u primjerima 51b i 51c poima kao ponašanje glumca kojem publika određuje način vladanja i djelovanja.

Na tom tragu su i metafore iz primjera 52–54, gdje se na sličan način od pojedinca (profesora, vaiza, efendije) očekuje neki unaprijed određeni skup ponašanja.

52. Još će moliti Boga da ubuduće ne budu morali **igrati klovna** i tegliti kabasti vannastavni instrumentarij na svaki čas. (<https://stav.ba/dosta-su-se-profesori-pravili-pametni/>)

53. Ozbiljni vaizi morat će od sada biti **šoumeni** ukoliko žele zadržati džematsku pozornost. (<https://faktor.ba/vijest/stav-homo-ludens-u-dzamijskom-gledalistu-kada-vaz-postane-performans-200866>)

54. Šta ovaj efendija **glumi**? (*Priče s munare*, nedostupna na internetu)

Metafore iz prethodna tri primjera u skladu su s idejom da pojedinci imaju određene *uloge* koje *igraju* u društvu. Svako odstupanje od toga posmatra se kao negativna pojava, jer

¹⁷ *Horizont očekivanja* pojam je koji je koristio Hans Robert Jaus da bi „obilježio epohalni okvir razumijevanja i vrjednovanja književnosti.“ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26137>, pristupljeno 2. 9. 2019.

glumac koji odstupa od svoje uloge, tj. od zadanih radnji i replika narušava integritet i suvislost predstave. *Uloga* je jedan od pojmova koji potiču iz domene PREDSTAVA, a koristi se u životu za označavanje statusa, položaja i funkcije nekog pojedinca u društvu.

55a. Nisu slutili, nisu željeli dodijeljenu **ulogu**, ali željezo uvučeno u magnetno polje više nema izbora. (<https://stav.ba/lijecnici-ljudskih-srca/>)

55b. Tu je i čitav set društvenih **uloga**: džeparoši, općepoznati građani koji uvijek napadaju u grupama, kao hijene; gunđala, kreativni komentatori političke ontologije... (<https://stav.ba/rucki-rucki-da-ti-midzo-ne-porucki/>)

U prethodna dva primjera *uloga* označava status pojedinca koji obnaša neku funkciju u društvenom životu. Čitav je svijet pozornica i svi imaju određene uloge, a uspjeh predstave trebao bi zavisiti od toga koliko će glumci biti dosljedni svojoj ulozi?! Međutim, treba imati na umu da pojedine kategorije iz domene PREDSTAVA nisu preslikane na domenu ŽIVOT, da jesu, onda bi prethodna hipoteza bila tačna. Razmotrimo to na sljedećim primjerima.

56. Vladimir Jankélévitch ima sjajnu knjigu o smrti, toj “posljednjoj budućnosti i budućem vremenu svih budućih vremena”, tom “glupom **fijasku**”. (<https://stav.ba/neutjesni-oplakuje-nenadoknadivog/>)

57. Zato ne spavajte u prvi mrak, jer osim nabrojanog, može vam se dogoditi da propustite taj kosmički posljednji **spektakl**. (<https://stav.ba/aksamska-snovidenja/>)

Fijasko označava potpuni neuspjeh nekog javnog nastupa, obično pozorišnog komada. Ako uzmemo da je život konceptualiziran kao predstava, onda metafora iz 56. primjera implicira da je svaki život fijasko, jer život, u svom biološkom smislu, neminovno završava smrću. S druge strane, spektakl je naziv za pozorišnu predstavu u kojoj sudjeluje veliki broj izvođača, u koju je utrošeno mnogo novca, a sve to rezultira time da predstava bude zanimljiva javnosti i da probudi pažnju publike. U primjeru 57, „kosmički posljednji spektakl“ metafora je za Sudnji dan. Ovaj primjer ponajbolje eksplicira konceptualnu metaforu ŽIVOT JE PREDSTAVA, SVIJET JE POZORNICA jer uključuje pojmove „kosmički“ i „spektakl“, prvi je iz domene SVIJET, drugi iz domene PREDSTAVA.

U sljedećim primjerima metaforičnost izraza treba tražiti u širem kontekstu. U primjeru 58 ključna je riječ za razumijevanje metafore riječ „film“. Iako *film* nije primarno pojam iz domene PREDSTAVA, ovdje film treba razumijevati kao mjesto odvijanja glume, što nas opet

upućuje na konceptualnu metaforu SVIJET JE POZORNICA. Izraz *ne biti iz (nekog) filma* ponajviše znači ne učestvovati u događajima koji se dešavaju oko tebe i ne pristajati na taj *scenarij*, tj. ne ponašati se u skladu s nečijim zahtjevima. Sve to metaforički je sadržano u tom izrazu, a taj je izraz usko povezan s domenom POZORNICA.

58. Ali, Memo **nije bio iz tog filma**. (<https://stav.ba/cemu-sve-ovo/>)

59. Zatečeni u **trileru** monoteizma, a navikli na vlastiti **Bollywood**, na svijet kao gizdavo događanje misterije... (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-vise-nam-ni-cigani-duse-ne-mogu-okalajisati-203312>)

60. Ostao je taj gorak osjećaj, ali to je život, buka i bijes, kome se ne sviđa neka promijeni **predstavu**. (<https://stav.ba/rucki-rucki-da-ti-midzo-ne-porucki/>)

Bollywood je naziv za vodeću filmsku industriju u Indiji, ali izraz se srazmjerno često koristi da bi se opisao specifičan način stvaranja filma. Dakle, radi se o pojmu usko vezanom za domenu POZORNICA. Metafora iz 59. primjera eksplicira i objašnjava to da je Bollywood „svijet kao gizdavo događanje misterije“. U ovom konkretnom primjeru, svijet je konceptualiziran kao pozornica na kojoj se „gizdavo događa misterija“. Iako je metafora implicirana, pa možda čak i upitna, smatram da je ipak treba razmotriti i razumjeti upravo na gore predstavljeni način. S druge strane, metafora iz 60. primjera prilično jasno eksplicira konceptualnu metaforu ŽIVOT JE PREDSTAVA. Međutim, potrebno je razložiti izraz na jednostavnije dijelove i na taj način otkloniti svaku sumnju u metaforičnost izraza. Život je buka i bijes, kome se ne sviđa buka i bijes treba promijeniti predstavu, iz čega proizlazi da su buka i bijes predstava, što na kraju implicira značenje da je život predstava. Pojednostavljeno rečeno, život je predstava u kojoj su prisutni buka i bijes. Kao što vidimo, metaforičnost je sadržana u čitavoj konstrukciji.

Repertoar je izraz koji označava skup pozorišnih djela iste vrste, stila, perioda ili pozorišta.¹⁸ Ono što nas posebno zanima u ovom radu jeste upotreba riječi repertoar da se izrazi skup pozorišnih djela koja se nalaze u ponudi, tj. koja se izvode u određenom pozorištu. Još jednostavnije rečeno, repertoar jednog pozorišta je skup djela koja to pozorište nudi svojoj publici. S druge strane, svaki čovjek, pojedinac, ima određen skup ponašanja, djelovanja, preferencija, mišljenja i sposobnosti koje definiraju njegovu ličnost, a on ta svoja ponašanja, preferencije, mišljenja i sposobnosti ispoljava na razne načine. Slično kao što pozorište ima

¹⁸ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52490>, posjećeno 5.9.2019.

svoj repertoar, čovjek ima svoju ličnost koju, između ostalog, čine prethodno nabrojane stvari. Sličnost između pozorišnog repertoara i čovjekove ličnosti obuhvaćena je konceptualnom metaforom ŽIVOT JE PREDSTAVA, SVIJET JE POZORNICA na način da se *repertoar* preslikava na domenu ŽIVOT i funkcioniра kao *ličnost*.

61. ...tako da nam je oduzeta mogućnost da skočimo i izađemo preko vrata, ili da ustanemo i kažemo kako se ne slažemo s izrečenim. Svako od nas ima svoj **repertoar**. (<http://www.muftijstvobanjaucko.ba/index.php/vijesti/12-teme/543-zakrivena-objava>)

Osim prethodno razmatranih metafora u predloženim primjerima, želim predstaviti još nekoliko primjera koji bi mogli biti obuhvaćeni metaforom ŽIVOT JE PREDSTAVA, SVIJET JE POZORNICA. Ovi su primjeri zanimljivi iz tog razloga što implicitno ili eksplicitno koriste riječi koje su više ili manje iz domena POZORIŠTE, POZORNICA, a odnose se na neke pojave iz domena ŽIVOT, SVIJET. Najzanimljiviji mi je 62. primjer koji je potencijalno metaforičan, a metaforičnost bi mogla biti sadržana u izrazu *improvizacija*. To je pojam koji je srazmjerno čest u glumačkoj profesiji a podrazumijeva stvaranje (smišljanje) dramskog teksta u trenutku izvođenja, bilo zbog nepripremljenosti glumca, bilo intencionalno. Primjer 62 opisuje potencijalnu situaciju u kojoj se ponašanje čovjeka i djelovanje u skladu s nepredviđenošću i nepovoljnošću situacije po njega poima kao ponašanje glumca koji improvizira.

62. Ali, i kada ga zadesi zlo, čovjek će obavezno biti u stanju **improvizacije**. (<https://stav.ba/neutjesni-oplakuje-nenadoknadivog/>)

63. Kad ju je ugledala, majka je **teatralno** – ovo u seljačkom kontekstu samo na prvu zvuči oksimorično – zavapila: “Što se vrati, bona Šaho?”, na što je Šaha, ovaj put bez imalo **teatra**, odgovorila: “De si vidjela da šindra na krovu bez eksera more stajati?” (<https://stav.ba/ne-more-sindra-na-krovu-bez-eksera-stajati/>)

Primjer 63 sadrži izraz *teatralno*, prilog koji opisuje način ne koji je subjekt izvršio određenu radnju, što ga čini manje zanimljivim za razmatranje, iako je metaforičan. S druge strane, primjer 64 pruža mogućnost dubljeg razmatranja. Drama je vrsta književnog djela primarno namijenjena za izvođenje u pozorištu (na pozornici). Dramu čini nekoliko stvari, ali ono što stoji u osnovi drame jesu *dramska napetost* i *sukob*. Drama otvara važna pitanja koja se tiču života i svijeta i razmatra ih na sceni, ponekad nudeći rješenja za njih. *Napetost* je stanje neizvjesnosti i iščekivanja, vrijeme u kojem ne postoji sigurno znanje o budućnosti. *Sukob* u drami funkcioniра kao pokretač radnje, a istovremeno cilj je sukoba da zaokruži radnju.

Filozofija i ukupno ljudsko djelovanje temelje se na tome da otkriju mehanizme prema kojima djeluje život i svijet s ciljem njihovog unapređenja, a sve dok ih ne otkriju, traje stanje neizvjesnosti i napetosti. Istovremeno, ljudi su u neprestanom sukobu jedni s drugima, sa svojim prirodnim okruženjem ili sami sa sobom, jer sukob je osnovna kategorija ljudskog napretka. Kako? Onog trenutka kad čovjek odluči promijeniti svoje stanje, on se nužno mora suočiti sa svojim trenutnim stanjem.

64. **Dramu** neba tako je teško prikazati i prizor se pomućuje. (<http://stav.ba/svaka-ce-bistra-voda-potamnjeti-jednog-dana/>)

Nakon što su uočene osnovne analogije prema kojima je stvorena metafora, izraz *drama neba* postaje jasan: drama je ovdje ukupnost prethodno opisanih zbivanja, a nebo je metonimija koja predstavlja svijet.

5.3. Konceptualne metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE i SMRT JE ODLAZAK

U svakodnevnom govoru o domeni života koristimo izraze poput „uploviti u bračne vode“, „proći kroz težak period“, „spustiti ili dignuti sidro“, „on je moj vodič kroz život“. Za prosječnog su govornika ovi izrazi relativno uobičajeni i on ih koristi bez ikakvih zapreka, znajući da je poruka koju njima šalje jednoznačna i lahko razumljiva. Lakoff i Turner objašnjavaju ovu pojavu na sljedeći način.

This reading comes from our implicit knowledge of the structure of the LIFE IS A JOURNEY metaphor. Knowing the structure of this metaphor means knowing a number of correspondences between the two conceptual domains of life and journeys, such as these:

- The person leading a life is a traveler.
- His purposes are destinations.
- The means for achieving purposes are routes.
- Difficulties in life are impediments to travel.
- Counselors are guides.
- Progress is the distance traveled.
- Things that gauge your progress by are landmarks.
- Choices in life are crossroads.
- Material resources and talents are provisions.

We will speak of such a set of correspondences as a „mapping“ between two conceptual domains. Thus we will speak, for example, of destinations being mapped onto purposes (Lakoff i Turner 1989: 3–4).

Kao što vidimo, ove dvije konceptualne domene imaju brojne međusobne korespondencije, što bi mogao biti razlog za relativnu frekventnost ove metafore u jeziku. Štaviše, pojedini izrazi integrirani su u jeziku u tolikoj mjeri da je za prosječnog govornika svaka metaforičnost nevidljiva. Razmotrimo ovu tvrdnju na primjeru 65.

65. Ima dana kad **ne ide**, pa **ne ide**. (<https://stav.ba/rubrike/stajalista/uoci-petka/page/2/>)

Značenje ovog izraza nedvosmisleno je i sasvim razumljivo za govornika, a koristi se za označavanje perioda života u kojem je nemoguć bilo kakav nepredak. Glagol *ići* služi za izražavanje kretanja u određenom smjeru. Ne *ići* znači ne kretati se, odnosno stagnirati, a to za posljedicu ima da neko ko ne ide ne prelazi nikavu udaljenost. Dakle, sada možemo zaključiti da je nenapredak konceptualiziran kao prostorno nekretanje, što je u skladu s korespondencijom „napredak je prevaljena udaljenost“. Ovdje bi se moglo razmotriti i to zašto je stagniranje i ostajanje u jednom mjestu označeno kao negativno. Tu bi moglo pomoći iskustvo čovjeka koji putuje. Naime, putnik za cilj ima doći na neko odredište, a dolazak na odredište predstavlja smislenu i svrhovitu aktivnost. Da bi došao na odredište, on mora preći određenu udaljenost, a to pretpostavlja da se on mora kretati. To nas dovodi do zaključka da, ukoliko se ne kreće, neće doći do odredišta i neće ostvariti svrhu, što svakako nije dobar ishod za putnika.

Postoje razne vrste puteva: postoje asfaltirane ceste, široke ili uske, prave ili krivudave, koje vode uzbrdo ili nizbrdo, postoje neasfaltirane ceste, autoputevi itd. Kada neko planira putovanje, nakon što odredi destinaciju, on treba odabrati neki put kojim će doći do određene destinacije. Taj put može biti dobar ili loš izbor, jer često se dešava da naizgled brži i kraći put bude put s najviše krivina, a time i s najviše opasnosti i prijetnji za sigurnost putnika. Svaki čovjek teži svrhovitom životu, a to znači da on u životu teži ka tome da ostvari konačnu svrhu svog života, a prethodno ostvaruje manje svrhe, kao što su emotivna zadovoljenost, finansijska sigurnost i slično. Čovjek je u poziciji da bira načine na koje će ostvariti sve te svrhe života. Kada se ovako postave stvari, onda je lahko uočiti korespondencije između života i putovanja, a koje su prethodno navedene. Razmotrimo primjere 66 i 67.

66. ...otišli smo različitim **putevima**: ja sam završio medresu, dok su Džimija šumski **putevi** života odveli na magične pašnjake marihuane. (<https://www.faktor.ba/vijest/uoci-petka-je-li-bitak-okrugao-ili-u-obliku-dzointa-231956>)

67. Babo je, sine, išao krivim **putem**, a od sada će sve još bolje biti... (*Nisu svi Ejubi izdržali*, nedostupna na internetu)

Značenje rečenice iz 66. primjera veoma je jednostavno odgonetnuti za većinu govornika bosanskoga jezika. Jedna je osoba svoj život odlučila ispuniti jednom vrstom aktivnosti s ciljem ostvarenja određene svrhe, dok je druga osoba svoj život ispunila drugom vrstom aktivnosti sa istim ciljem. Obje ove aktivnosti imale su određene posljedice koje se ogledaju u većem ili manjem ostvarenju cilja, tj. svrhe. U primjeru 67 osoba je odabrala „krivi“ put za dospijevanje na željenu destinaciju, tj. za ostvarivanje neke svrhe odabrala je način koji nije prihvatljiv za većinu ljudi (koji uključuje nedozvoljene ili nemoralne radnje). Krivi put je zato označen kao loš za ostvarivanje određenog cilja.

Kada govorimo o putovanju, možemo reći da smo određenu dionicu puta, ili čitav put, proputovali dobro, odnosno da smo dobro prošli. S druge strane, kada odaberemo dobar način za ostvarenje neke svrhe u životu i ispunimo tu svrhu veoma uspješno, kažemo da smo dobro prošli. To nam je omogućeno jer poznajemo strukturu metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE, tj. kada uzmemo u obzir korespondencije između dviju domena, npr. sredstva za ostvarivanje svrha su rute i sl. Ovo je vidljivo u primjeru 68.

68. Nisam mogao sanjati da ću ovako **dobro proći**. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-teska-zima-u-kocki-nema-posuivanja-174662>)

Putovanje ima određenu dužinu, a ona se mjeri prema nekom mjernom sistemu. Ipak, pređena se udaljenost jezički može predstaviti priložima ili priložnim izrazima koji služe kao referenti, a s druge strane kvantificiraju napredak. Ti su izrazi, npr. dotle, dotamo, donde, dovde i njima slični, a služe kao referentni (i kontekstni) znaci. Razmotrimo sljedeći primjer:

69. **Dotle je došao**, ali nikako da učini taj posljednji, sudbonosni korak, korak preko džamijskog praga, **korak** u novi identitet. Ali nije ga učinio ni Poslanikov amidža, *bože moj*, svi imaju svoje suđene **mape koraka**. (*Priče s munare*, nedostupna na internetu)

Izraz „dotle je došao“, kao i njegovo razumijevanje, moguć je zbog poznavanja korespondencije koja je u strukturi ove konceptualne metafore, a to je da su stvari kojima se mjeri napredak orijentiri. Razmotrimo rečenicu „Svi imaju svoje suđene mape koraka“ u kontekstu ove konceptualne metafore. Objašnjenje za ovakvu metaforu treba potražiti u monoteističkim tradicijama koje život posmatraju kao predodređen i nepromjenjiv. Riječju *suđene* ovdje se upravo potencira takvo značenje, jer ta riječ objedinjuje predodređenost i nepromjenjivost. Sintagma *mape koraka* aludira na put koji je potrebno preći do nekog cilja, a dolazi od relativno zastarjelog načina mapiranja. Stoga izraz dobija sljedeće značenje: svako ima unaprijed predodređen i nepromjenjiv život. S druge strane, postoji fenomen slobodne volje koji čovjeku omogućava relativnu slobodu kretanja.

70. U životu sve treba **proći**. **Obići** sve, zaviriti u svaki ćošak. Treba **sići** na dno. (<https://www.faktor.ba/vijest/uoci-petka-je-li-bitak-okrugao-ili-u-obliku-dzointa-231956>)

Primjer 70 služi se glagolima *proći*, *obići*, *sići* kako bi izrazio dvostruko značenje. Prvo je denotativno. Drugo je metaforičko, a moguće ga je pročitati na sljedeći način: u životu sve treba probati i iskušati. Ovakvo je značenje moguće zbog korespondencije koju predlažem: sticanje iskustva je obilazak mjesta. Ova korespondencija pretpostavlja metaforu VIDJETI JE ZNATI, a ta je metafora izražena u „zaviriti u svaki ćošak“.

Putovati se može raznim prijevoznim sredstvima, a svako prijevozno sredstvo ima karakteristične fenomene i radnje potrebne za svoje pokretanje, zaustavljanje i sl. Avionski saobraćaj jedan je od načina na koji ljudi putuju. Putovati avionom uključuje rizik od pojave turbulencije, pojave nepravilnog strujanja zraka kroz koji se kreće avion. Ova je pojava izuzetno neprijatno iskustvo i u rijetkim slučajevima može dovesti do velikih oštećenja aviona, što može dovesti do njegovog pada. U osnovi, radi se o prepreci na putovanju – ona može biti savladana ili ne, ali je prepreka. Korespondencijom između domene života i putovanja, a koja stavlja znak jednakosti između poteškoća u životu i prepreka na putu, omogućeno je razumijevanje ove konceptualne metafore iz primjera 71a i 71b.

71a. Sada smo **turbulentna** petočlana porodica... (<https://faktor.ba/vijest/stav-da-vas-pagani-pitam-zasto-zivite-za-sinove-kad-kod-kcerki-umirete-194664>)

71b. Uh, pitanja je mnogo, a džemati uvijek puni **turbulencija**. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-dzo-ima-dzo-ce-da-plati-imagu-li-paradzemati-veze-s-paranormalnoscu-206147>)

72. Ostao sam tu još dva mjeseca i onda digao **sidro**. (<https://stav.ba/price-strave-i-uzasa-5-ustajanje-mrtvih/>)

Izraz iz 72 primjer je implicitne konceptualne metafore, a ona je ostvarena izrazom *dignuti sidro*. Sidro je metalna kuka specifičnog izgleda i služi da, dok je spuštена u more, zadrži brod na jednom mjestu i onemogući njegovo kretanje. Kada se digne sidro, brod je spreman za pokret. U strukturi je ove konceptualne metafore korespondencija između ovih dviju domena koja kaže: napredak u životu je prevaljena udaljenost. Dakle, *dignuto sidro* implicira da je došlo do kretanja, a to dalje može podrazumijevati određeni napredak u putovanju, odnosno životu.

Napraviti zaokret na putovanju znači promijeniti pravac kretanja, a to može značiti odustajanje od prvobitne destinacije i kretanje ka drugoj. Na sličan način se, kada govorimo o životu, može promijeniti neki životni cilj kojeg je osoba označila svrhovitim. Tada govorimo o *životnom zaokretu*.

73. Ne znam šta je tačno bio okidač za Veliki Čupin **Zaokret**, ali poštujem šta god da je. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-novoroeni-ljuto-kune-a-jako-dovedena-178987>)

Putovanje se često metonimijski svodi na put. Put označava putovanje, kao što je to u sljedećem primjeru:

74. Ali, onog dana kada sam se zahodžio, **put** u propast bio je zagantiran... (<https://stav.ba/price-strave-i-uzasa-5-ustajanje-mrtvih/>)

Sintagma *put u propast* označava posljedično stanje prethodno preduzetih radnji. Ipak, prosječan govornik ovu sintagmu razumijeva kao dio života koji će biti ispunjen neugodnostima i koji će završiti loše po nekoga. Prethodno je razmatrana sintagma *suđene mape koraka*, s naglaskom na *suđene*, riječ koja označava nepromjenjivost i predodređenost života. Na isti način treba razumijevati sintagmu *putevi sudbine*. Sudbina, osim što objedinjuje spomenuta značenja, može označavati i život, usljed metonimijskog preslikavanja. To je značenje izraženo u metafori iz primjera 75.

75. Posmatramo li putanje ovih globalnih kretanja, pišu Negri i Hardt, uočiti ćemo čudne **puteve** sudbine... (<https://stav.ba/kako-propadaju-carstva/>)

Na kraju, putovanje ponekad može odvesti u ćorsokak, put koji ne vodi nigdje. Tako u životu postoje načini ponašanja i sredstva za ostvarivanje neke životne svrhe koji su nedostadni da je ostvare. Metafora iz 76. primjera govori o takvim *životnim ćorsokacima*.

76. ...oko nas, makar u našem društvu, ima sasvim dovoljno prirodnih uzroka na koje se daju svesti svi životni **ćorsokaci**. (<https://stav.ba/ko-mi-sihr-poturi/>)

Kao što možemo vidjeti, način na koji konceptualiziramo život uveliko je određen našom koncepcijom putovanja. Tome u prilog ide i izražena frekventnost jezičkih izraza koje razumijevamo upravo zbog poznavanja strukture ove konceptualne metafore. Nadalje, kao što smrt predstavlja prirodan kraj života, razumno bi bilo pretpostaviti da se i ona konceptualizira na relativno sličan način. Razmotrimo sljedeći primjer:

77. Ima logike, u vječni se život ne može **uploviti** kao neki ubogi brodolomnik, apsolutno je sigurnije u blindiranom sanduku jer, majčini sinovi, ko zna kakvi su vodopadi berzaha. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-vise-nam-ni-cigani-duse-ne-mogu-okalajisati-203312>)

Jasno je da je izraz *uploviti u vječni život kao ubogi brodolomnik* metafora za smrt čovjeka, tačnije za njegov *život* poslije smrti. Ovakva je konceptualizacija smrti mogla proizaći iz teološkog gledanja na smrt kao na početak *zagrobnog života*. U svakom slučaju, ova je metafora moguća zbog našeg poznavanja konceptualne metafore SMRT JE PUTOVANJE NA FINALNU DESTINACIJU. Da se radi o putovanju, jasno je ako uzmemo u obzir upotrijebljeni glagol *uploviti*, koji korespondira s putovanjem na nekom plovilu (brodu, čamcu). Kolokacijom tog glagola s izrazom *vječni život* jasno je da je to život koji nema kraj, što znači da nema nastavak i da je konačan. Na smrt se može gledati i kao na odlazak. Takvo gledanje proizlazi iz našeg dvojnog bića i poimanja života kao prisutnosti duše u našem tijelu. Konceptualna metafora SMRT JE ODLAZAK proizlazi iz metafore ŽIVOT JE PRISUTNOST OVDJE.

78a. A i kad roditelj **ode**, onda mi dolazimo na čistinu, više nas vrsta ne štiti roditeljskim prsima, sada mlađi preko nas gledaju na smrt. (<https://stav.ba/dok-lezaha-na-samrti/>)

78b. Kad nas ima malo, svaki je **odlazak** sudbinska rupa koja prijete urušavanju cijele zgrade. (<https://stav.ba/gdje-stanjuje-dusa/>)

Dakle, u prethodna dva primjera govori se o smrti kao o odlasku. Važno je reći da smrt podrazumijeva dvostruki odlazak ili, bolje bi bilo reći, dvostruku odsutnost. Prva je odsutnost tijelom, a druga dušom ili duhom. SMRT JE ODLAZAK obuhvaća obje te odsutnosti, ali primat je na drugoj, jer, kao što je poznato, ova je metafora svoje uporište najvjerojatnije pronašla u teološkom viđenju smrti. Tome u prilog idu i situacije koje su relativno česte na grobljima/mezarjima – govori se da je umrli otišao ili, kao što je to u sljedećim primjerima, preselio iako je njegovo tijelo tu.

79a. ...u džematu je **preselila** jedna mlada žena, ni trideset godina, moždani. (...) Za sat novi poziv, nije **preselila**, još nije sve izgubljeno, bore joj se za život. (<https://stav.ba/gdje-stanjuje-dusa/>)

79b. Neki kažu da je **preselila**, neki kažu da je u komi. (<https://stav.ba/gdje-stanjuje-dusa/>)

79c. Hasan **seli** kod svoje hanume kada je Tarčin bio u ljutom mrazu, zemlja tvrda, a dunjaluk taman. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-s-namazom-je-isto-kao-i-s-fudbalom-210682>)

79d. Onda mu se ono žene razbolje, osam godina ju je hizmetio dok nije s hajrom prije dvije godine **preselila**. (<https://www.novihorizonti.ba/price-strave-i-uzasa-ustajanje-mrtvih/>)

Primjeri 79a, 79b, 79c, 79d u sebi sadrže metafore u kojima je smrt konceptualizirana kao preseljenje, a preseljenje implicira odlazak. Smrt je, iako prirodan i neizbježan kraj života, poražavajući i neželjeni ishod biološkog života. Zbog toga se o smrti najčešće govori eufemistično, kao o odlasku ili preseljenju. Ova je kulturološka datost duboko ukorijenjena u kognitivni sistem čovjeka i stoga je metafora SMRT JE ODLAZAK jedan od osnovnih načina konceptualiziranja smrti.

5.4. Konceptualne metafore LJUDI SU BILJKE i SMRT JE KOSAC

Ljudi pokušavaju razumjeti fenomene i pojave vezane za sebe na razne načine. Jedan od načina na koji to rade izražen je jezikom, a sastoji se od uviđanja sličnosti između sebe i drugih bića i predmeta koji ih okružuju. Jedan od načina na koji ljudi konceptualiziraju sebe

jest kroz domenu BILjKE. Izrazi „u cvijetu mladosti“, „mladi pupoljak“, „porodično stablo“, „plemićka loza“ i još brojni slični primjeri mogući su i srazmjerno frekventni u svakodnevnom govoru zbog poznavanja konceptualne metafore LJUDI SU BILjKE. Između domena LJUDI i BILjKE postoje neke interferencije, a neke su od njih:

- osobe su biljke ili dijelovi biljaka,
- životni ciklusi su periodi razvoja biljki,
- odgajanje je kultiviranje,
- smrt je uginuće ili žetva,
- potomci su sjeme.

Kao što ćemo kasnije vidjeti, metafora LJUDI SU BILjKE omogućava metaforu SMRT JE KOSAC. Prije toga, razmotrimo nekoliko primjera ove metafore.

80. Nisam vala, ako se nisam još udebljala. Al' ne smeta to meni, ja sam ti teški **narcis**.
(<https://stav.ba/slusati-kako-neko-citira-milu-kitica-neprocjenjivo/>)

Navedeni primjer čest je u upotrebi i dio je razgovornog jezika. Iako se na prvi pogled može učiniti da se radi samo o jezičkoj metafori, dubljim razmatranjem dolazi se do zaključka da je ipak riječ o povezivanju dviju različitih domena. Slično kao u poznatom primjeru metafore „Ahil je lav“, i ovdje se desio sličan model preslikavanja. Naime, prema METAFORI VELIKOG LANCA, ljudi i biljke nalaze se na istom lancu, ali su hijerarhijski posloženi tako da je čovjek na višem nivou od biljaka. Svejedno, to što su na istom lancu podrazumijeva to da i jedna i druga domena imaju iste zajedničke osobine, osim jedne koju posjeduju ljudi i koja ih stavlja na višu poziciju. To omogućava personificiranje biljaka pridajući im ljudske osobine, odnosno omogućava konceptualnu metaforu BILjKE SU LJUDI. Narcis je cvijet koji dobija ljudske osobine: egoizam, samoljublje. Te su osobine interakcijske, jer narcisu te osobine nisu inherentne. Zanimljivo je i to da je proces preslikavanja ljudskih osobina na narcis uspješno prikazan u mitu o Narcisu. Na mjestu gdje se utopio mitološki Narcis, čovjek pretjerano zaljubljen u svoj lik, izrastao je cvijet. Vrlo slikovito, cvijet je „apsorbirao“ ljudske osobine. Drugo preslikavanje je išlo u obratnom smjeru pa su metaforički shvaćene osobine biljke preslikane na čovjeka koji ima iste osobine egoizma i samoljublja. Zanimljivo je to da su te osobine shvaćene kao inherentno i nepromjenjivo svojstvo nekog čovjeka u tom smislu da se poimaju kao svojstva biljke.

Sljedeći su primjeri nastali na sličan način.

81. ...ona mu glasom s onog svijeta odgovara: “Šta ti fali, eto te k'o **jabuka**.” (*Priče s munare*, nedostupna na internetu)

82. ...osušio se od posta kao **pritka**. (<https://www.faktor.ba/vijest/stav-postmoderni-kriminal-eventualni-i-izmisljeni-grijesi-212672>)

Primjer 81 treba razumijevati prema teoriji prototipa. Ljudi kategoriziraju stvari da bi te stvari bolje razumjeli, jer kategorizacija podrazumijeva uočavanje interakcijskih svojstava nekog entiteta koje čovjek stavlja u istu kategoriju s drugim entitetima s kojima taj entitet dijeli barem jednu osobinu.

Stvari kategoriziramo pomoću prototipova – za nas je neka stvar prototipna jer ima dovoljno obilježja pa je zato percipiramo kao tu stvar (stolica); ipak postoje neprototipne stvari (stolice) koje razumijevamo kao takve zbog njihova odnosa sa prototipnom stvari (Lakoff i Johnson 2015: 110).

Prosječan govornik jabuku će opisati kao voće okruglog oblika, najčešće crveno ili zeleno (u sintagmama crvena/rumena jabuka ili zelena jabuka). Taj se opis temelji na slikovnoj predodžbi govornika o pojmu jabuka – prototipična je jabuka okrugla i crvena ili zelena. Za nas je trenutno važnije njeno interakcijsko svojstvo da je crvena jer se ta boja povezuje sa rumenilom. Rumena jabuka je dobra jabuka, rumen čovjek je zdrav čovjek.¹⁹ Rumenilo čovjeka povezuje se sa zdravljem i krepošću, a rumena jabuka dobija metaforička svojstva zdravlja i kreposti. Ove dvije domene interferiraju na taj način da dijele zajedničke osobine (prema METAFORI VELIKOG LANCA), što omogućava konceptualnu metaforu kojom se pojedini aspekti tih dviju domena poistovjećuju. Drugim riječima, čovjek je (kao) jabuka jer je rumen i zdrav. Na isti način funkcionira izraz „osušio se kao pritka“ iz primjera 82.

Ova konceptualna metafora može biti izražena i implicitno, tj. može ne sadržavati ciljnu domenu, ali mora upućivati na nju. Razmotrimo metafore iz primjera 82 i 83.

82. Funkcija je sina, koliko razumijem ovu primitivnu svijest, da produži **lozu**, da je učini *vječnom*. (<https://faktor.ba/vijest/stav-da-vas-pagani-pitam-zasto-zivite-za-sinove-kad-kod-kcerki-umirete-194664>)

¹⁹ Rumenilo se u kulturi povezuje s mladošću, krepošću i zdravljem, dok se, analogno, bljedilo povezuje sa bolešću.

83. Domaćin je poznaje; ima dva divna dječaka, a i dvije joj sestre isto tako: sve su se baš lijepo poudale, hairli porodice, svi dolaze redovno u džamiju, djecu dovode u mekteb, jedna skladno **razgranata krošnja** u bošnjačkoj Floridi. (<https://stav.ba/gdje-stanjuje-dusa/>)

Riječ loza upućuje na vrstu „trajne biljke puzavice iz porodice lozica (*Vitaceae*), plod joj je grožđe“.²⁰ Vizualna reprezentacija loze korespondira s predodžbom o jednoj liniji predaka i potomaka, a koji dijele isto porijeklo, gene i sl. Dakle, stabljika loze je ta zamišljena linija, a grupe grozdova i grozdovi predstavljaju pretke i potomke iste loze. Istovjetno, vizualna reprezentacija krošnje drveta korespondira s jednim dijelom obitelji. Izraz krošnja implicira postojanje plodova na toj krošnji, koji predstavljaju članove porodice.

Biljke, kao i ljudi, imaju svoje stanište, mjesto u kojem rastu i razvijaju se. Nadalje, neke biljke imaju karakteristična staništa na kojima uspijevaju najbolje. Posebne biljke, naročito cvijeće, ljudi uzgajaju u kontroliranim i izoliranim uvjetima, a sve to da bi biljka, tj. cvijeće, bila što ljepša, mirisnija i sl. Taj se postupak naziva kultiviranje. Poseban dio ljudskog života posvećen je odgajanju potomaka, a odgajanje je „svjesno djelovanje na mlado biće u nastojanju da stekne osobine i navike prikladne u društvu“.²¹

84. Hanki, koja je rasla u pobožnom **ružinjaku**... (...) Dođoše veseli svatovi u **ružičnjak** Hankinog oca... (<https://stav.ba/price-strave-i-uzasa-iv-nisam-te-se-bojao-zivog-a-kamoli-mrtvog/>)

85. **Plodove batina** brat će djeca... (*Šipka je iz dženneta izašla*, nedostupna na internetu)

Kao što se već može naslutiti, odgajanje djece i kultiviranje biljaka imaju neke korespondencije: i odgajanje i kultiviranje svjesni su procesi manipuliranja s nekim ciljem; oba procesa imaju vidljive posljedice na onome na kome/čemu se vrši manipulacija, što se konceptualizira na način da su te posljedice plodovi. Ja smatram da bi ovdje moglo biti riječi o konceptualnoj metafori koja je proizašla iz metafore LJUDI SU BILJKE, a koja bi se mogla sročiti kao ODGAJANJE JE KULTIVIRANJE, međutim vjerovatnije je da je to samo jedna od korespondencija u strukturi osnovne metafore. U svakom slučaju, rasti u „pobožnom ružičnjaku“ znači biti odgajan na način da se na nekoga djeluje da stekne religiozne,

²⁰ www.hjp.znanje.hr, posjećeno 10. 9. 2019.

²¹ www.hjp.znanje.hr, posjećeno 10. 9. 2019.

tradicionalne osobine, navike i ponašanja. S druge strane, u 85. primjeru radi se o negativno obilježenom načinu odgajanja koje uključuje vidove nasilja, a čiji su plodovi osobine koje će „brati“, tj. koje će koristiti djeca.

Ovu konceptualnu metaforu moguće je pronaći i u ustaljenim, generaliziranim i stereotipnim načinima poimanja muškog i ženskog tijela. Moguće ju je, čak, pronaći i u stereotipnom poimanju muškog i ženskog racionalnog i emocionalnog sistema. Međutim, primjer koji je pronađen u korpusu tiče se ponajviše onog prvog.

86. A studen je uvijek gora **ženskim cvjetovima** nego **muškim panjevima**, ljubinom tijelu uvijek treba više topline, možda zato muškarac i jeste rutav... (<https://stav.ba/more-sindra-na-krovu-bez-eksera-stajati/>)

Otpornost na hladnoću fizička je osobina koju dijele i ljudi i biljke. Biljke koje imaju cvjetove manje su otporne na hladnoću zbog svoje konstitucije, dok su drvenaste biljke puno otpornije. Ljudi su također manje ili više otporni na hladnoću, u zavisnosti od svoje konstitucije tijela, genetičke predisponiranosti, i, tek na kraju, spola. Međutim, kulturološko viđenje ovog fenomena je generalizirano pod uticajem tradicije i žensko tijelo posmatra kao krhko i manje otporno na fizičke faktore, a muško tijelo kao snažno i otpornije od ženskog. Odatle korespondencije, prvo, između cvjetnih biljaka i žena, drugo, između drvenastih biljaka i muškaraca.

Uginuće ili kraj životnog vijeka biljaka dešavaju se na različite načine. Jedan od načina na koji se završava životni vijek jedne biljke je žetva, proces u kome se žitne biljke (pšenica, ječam, zob i sl.) kose i s njih se u kasnijoj obradi uzima plod. Naravno, pojam žetve u modernom dobu podrazumijeva automatizirani proces u kojem se i košenje i prosijavanje dešavaju skoro simultano, međutim metafora LJUDI SU BILJKE starija je od danas. O smrti čovjeka već je bilo govora, međutim potrebno je proširiti objašnjenje tog fenomena za potrebe objašnjavanja konceptualne metafore SMRT JE KOSAC/ŽETELAC. Postoje određene korespondencije između ovih dviju domena, a potrebno ih je razumijevati u kontekstu metafore LJUDI SU BILJKE. Proces žetve počinje tako što žetelac pokosi stabljike žitarice, a koje onda u snopovima polaže na tlo. Ljudska se smrt vizualizira na način da je beživotno tijelo u ležećem položaju. Nadalje, i žetva i smrt predstavljaju kraj biološkog života.

87. Ibn Haldun (što ostade bez roditelja u neumoljivoj **kosidbi** kuge... (<https://faktor.ba/vijest/stav-jevreji-su-u-logorima-umirali-kao-muslimani-185207>))

88. Azrail:

Nije moje da mislim zašto neko bude vraćen. Moje je da **kosim**.
(<https://stav.ba/price-strave-i-uzasa-5-ustajanje-mrtvih/>)

89. Ali što ti je život, infarkt ga **pokosi** u kanalu. (<https://stav.ba/price-strave-i-uzasa-5-ustajanje-mrtvih/>)

Jasno je djelovanje korespondencija između domena SMRT i KOSAC, a koje su u korelaciji sa metaforom LJUDI SU BILJKE. Naročito je upečatljiva metafora u primjeru 88, gdje se eksplicira značenje ove metafore. Azrail je melek smrti, tj. on je, svojevrsno, personificirana smrt.

6. Zaključak

Moje pretpostavke o tome da će istraživanje konceptualnih metafora biti izuzetno zanimljivo i plodotvorno ispostavile su se tačnim. Znanja koja sam apsorbirao tokom istraživanja svakako će mi biti korisna za moje dalje bavljenje konceptualnom metaforom, ali i uopće za bavljenje jezikom i njegovo izučavanje. Shvatio sam da je konceptualna metafora predmet za interdisciplinarno izučavanje, jer uključuje lingvistiku, psihologiju, neurologiju, automatiku i informatiku. Posebno je interesovanje za proučavanje konceptualne metafore pokazala informatika koja svaki napredak u teoriji konceptualne metafore smatra jednim korakom bliže ka svom najvažnijem cilju: razvoju umjetne inteligencije. Onog trenutka kada se prikupi dovoljno znanja o funkcioniranju ljudskog uma, kada se pronikne u kreativne i spoznajne mehanizme čovjeka, bit će moguće govoriti o umjetnoj inteligenciji. Upravo konceptualna metafora ponajbolje objašnjava kreativnu moć ljudskog uma, a s obzirom na to da je metafora jedan od temeljnih spoznajnih i kreativnih mehanizama uma, potrebno ju je istraživati.

Konceptualna metafora, prema riječima začetnika teorije, djeluje po devizi „Misli globalno, djeluj lokalno“. Njena je globalna važnost predočena u prethodnom pasusu. S druge strane, njena lokalnost također je važna za sastavljanje potpune slike o konceptualnoj metafori. Iako je konceptualna metafora univerzalni fenomen, svi ljudi na svijetu koji imaju razvijene jezičke sisteme poznaju metaforičko mišljenje, njena je realizacija moguća jedino preko pojedinačnih jezika. To znači da se jedna konceptualna metafora, kao arhetip, rijetko ili nikako ne pojavljuje u svom idejnom obliku, već isključivo kroz svoje jezičke realizacije. Stara je to deviza o povezanosti jezika i uma.

Lokalni značaj proučavanja konceptualne metafore ogleda se u tome što je konceptualna metafora u stanju apsorbirati kulturološke, tradicijske, moderne i univerzalne modele ljudskog mišljenja i djelovanja. Nadalje, ona je u stanju otkriti stereotipe, ustaljene predodžbe koje postoje u jeziku, a koji su odraz individualnih, ali i društvenih modela mišljenja. Na taj način konceptualna metafora može pomoći u osvješćivanju društvenih fenomena, a naročito u osvješćivanju negativnih društvenih fenomena.

Konceptualna metafora LJUDI SU ŽIVOTINJE najfrekventnija je metafora unutar analiziranog korpusa. Više od 40% ukupnih jezičkih izraza koji upućuju na to da su „izvedbe“ neke konceptualne metafore jezički su izrazi koji upućuju na tu konceptualnu metaforu. To može ukazivati na kulturološki fenomen prisutan kod govornika bosanskog jezika, ali ne mora značiti da je to posrijedi. Vrlo je moguće da je to odlika jezika i stila autora kolumni, s tim da

treba znati da je i sam autor govornik bosanskog jezika, pa se njegovo individualno stanje može i ne mora poistovijetiti sa stanjem društva iz kojeg potiče. Moje je mišljenje, uzmemo li u obzir tematske i žanrovske odlike njegovih kolumni, da se radi o mješavini individualnog i društvenog fenomena.

Postavimo li tako stvari, zaključak je sljedeći: zoosemija je prisutan i frekventan fenomen u bosanskom jeziku. Naročito je frekventan u pogrđnom obraćanju nekome, tj. u slučajevima kada se izrazom upućuje na negativnosti vezane uz neku osobu. Dakle, radi se o oslovljavanju s ciljem uvrede.

Na kraju, istraživanje konceptualne metafore znači istraživanje kulture govornika jednog jezika. Kulturološka uslovljenost konceptualne metafore daje poseban status izučavanju: nemoguće je izučavati metaforu a da se u procesu ne nauči ponešto o kulturi, ali i o samom sebi.

7. Internetski izvori

www.stav.ba

www.faktor.ba

www.novihorizonti.ba

www.enciklopedija.hr

www.hjp.znanje.hr

www.pnas.org

8. Literatura

Anić, Šime, Klaić, Nikola, Domović, Želimir (2002), *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Sani-plus Zagreb

Bahtin, Mihail (1978), *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*, Beograd: Nolit

Evans, Vyvyan i Green, Melanie (2006), *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Edinburgh: Edinburgh University Press

Gibbs, R. W. (1994), *The poetics of mind: Figurative look on the bright side (consistent idiom) thought, language, and understanding*, Cambridge University Press, New York

Grady, Joseph (1997), *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*, University of California, Berkley

Grady, Joseph (1999), „A typology of motivation for conceptual metaphor: Correlation vs. resemblance“, u: Gibbs, Raymond W., Steen, Gerard (ur.), *Metaphor in cognitive linguistic*, John Benjamins Publishing Co, Amsterdam/Philadelphia

Halilović, Senahid, Ismail Palić i Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo

Hamdi, Sondes (2008), *Conceptual metaphors of time in english and in arabic: A comparative cognitive study*, Faculte des lettres Universite laval Quebec, Quebec

Hiraga, Masako (1994), „Diagrams and metaphors: Iconic aspects in language“, *Journal of Pragmatics* (22), 5–21.

Knowles, Murray i Moon, Rosamund (2006), *Introducing Metaphor*, Routledge (Taylor & Francis Group), New York

Kövecses, Zoltán (1999), „Metaphor: Does it constitute or reflect cultural models“, *Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science series* (4), 167–188.

Kövecses, Zoltán (2002), *Metaphor: A Practical Introduction*, Oxford University Press, New York

Kövecses, Zoltán (2005), *Metaphor in Culture: Universality and Variation*, Cambridge University Press, Cambridge

Kövecses, Zoltán (2010), *Metaphor: A practical introduction* (second edition), Oxford University Press, New York

Kövecses, Zoltán (2015), *Where Metaphores Come From, Reconsidering Context in Metaphor*, Oxford University Press, New York

Lakoff, George i Johnson, Mark (1980), *Metaphores We Live By*, Chicago, Illinois: The University of Chicago Press

Lakoff, George i Johnson, Mark (1980), „Conceptual Metaphor in Everyday Language“, *The Journal of Philosophy*, Volume 77 (8), 453–486.

Lakoff, George (1987), *Women, Fire, and Dangerous Things, What Categories Reveal about the Mind*, The University of Chicago Press, Chicago i London

Lakoff, George i Turner, Mark (1989), *More than Cool Reason, A Field Guide to Poetic Metaphor*, Illinois: The University of Chicago Press

Lakoff, George i Johnson, Mark (1999), *Philosophy in the Flesh, The Embodiment Mind and It's Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books

Lakoff, George (2008), *The Political Mind, Why You Can't Understand 21st Century American Politics with an 18th Century Brain*, Viking, New York

Lakoff, George i Johnson, Mark (2015), *Metafore koje život znače*, (s engleskog prevela Aneta Ryznar), Zagreb: Disput

LiPing Fan (2018), „Literature Review on the Cognitive Approach to Metaphor“, *Procedia Computer Science* (131), 925–928.

Milić, Goran (2013), „Pristup zoosemiji unutar teorije konceptualne metafore i metonimije“, *Jezikoslovlje* (14.1), 197–213.

Stanojević, Mateusz-Milan (2009), „Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova“, *Suvremena lingvistika* (68), 339–369.

Stanojević, Mateusz-Milan, (2013), *Konceptualna metafora, Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*, Zagreb: Srednja Europa

Stanojević, Mateusz-Milan ur. (2014), *Metafore koje istražujemo, Suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, Zagreb: Srednja Europa

Sternberg, Robert J. (1990), *Metaphores of Mind, Conceptions of the Nature of Intelligence*, Cambridge: Cambridge University Press

Vrgoč, Dalibor i Fink Arsovski, Željka (2008), *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak

Tuđman Vuković, Nina (2009), „Značenje u kognitivnoj lingvistici“, *Suvremena lingvistika* (67), 125–150.